

GÂND ROMÂNESC

No. 2

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL III

FEBRUARIE

1935

GÂND ROMÂNESC

HORIA

— TÂLCUL UNEI COMEMORĂRI —

În 28 Febr. a. c. se împlinesc 150 ani de când *Vasile Ursu din Albac*, desmierdat în graiu popular cu numele de *Horia* și tovarășul său de faptă și mucenicie *Ioan Cloșca* — zis și *Oargă* — din Cărpeneș, și-au dat duhul în mâinile Creatorului. Cu puțin înainte, al treilea mădular al sacrei trinități, adică *Gheorghe Crișan* din *Zarand*, aprigul și viforosul temperament militar al răscoalei, își opri singur bătăile inimei. Se spânzură cu nojițele opincilor în temnița umedă dela Bălgrad, cetate predestinată care, dacă ne-a simbolizat de atâtea ori ingenunchierile crude, ne-a polarizat și triumfurile izbăvitoare. Cel din urmă, cunoscător din tinerețe al „tisturilor” împărătești, știa că zadarnică ar fi desvinovățirea prin vorbe. Decât să o încerce, a preferat zvârcolirea de-o clipă, gemătul scurt, care aduce dintr’odată întunericul și pacea. Primii doi însă, mai în vârstă, mai domoli din fire, și-au plecat capul, smeriți, în fața sorții, așteptând ca „voia Domnului” să se îplinească întocmai. În ce chip s’au săvârșit din *valea tuturor plângerilor*, care era, în acel timp, Ardealul, o știm din zugrăvirea plastică a unui martor ocular, care, de călare, a asistat la crunta execuție. Trupurile lor, întinse pe scândura eșafodului, au fost zdrobite *cu roata*, așa cum ai frânge cu melița două mănuși de cânepă uscată: în rate egale, calculate cu o răceală de cuget înfiorătoare... Cloșca, mai vânjos, a chinuit prelung, peste așteptările călăilor. 21 de lovituri cumplite și 21 de răcnete infundate, — iată bilanțul ceremoniei barbare, care l-a trimis, desigur, în sânul lui Avram. *Horia*, căpetenia principală, a sfârșit mai iute. I-au ajuns, la 54 de ani, două izbitori: una „de încercare” și alta „de grație supremă”, căci — așa se spune — s’ar fi muiat până și cătanele împăratului de spectacolul crâncen. Paloșul ascuțit execută, cu aceeași răceală de „specialist sinistru”, restul sentinței: cei doi zdrobiți fură despicați în bucăți, frânturile de trup fură înfipte în pari înalți, pentruca la răspântii mari să le ciugulească ciorile, iar memoria colectivă a milioanelor de robotnici „valahi” și mintea fragedă a pruncilor lor să înregistreze

„păţania cruntă”. Iată ce s'a petrecut acum 150 de ani, lângă cetatea Bălgradului, într'o sumbră şi rece dimineaţă de iarnă, în care vântul tăios se adăugă la fiorii de îngheţ din inimile spectatorilor, adunaţi şi ei cu forţa, ca să răspândească groaza în direcţiile cardinale...

Cu judecata şi puterea de ură din zilele noastre înzadar am încerca să pricepem cruzimea excepţională a acestui supliciu pilduitor. Atunci însă realitatea era alta. Impărăţia habsburgică, înainte de orice, *înainte chiar de sentimentul de îndurare al lui Josif II, de origine livrescă* şi el, avea nevoie de linişte. În Ardeal apoi poziţiile erau şi mai clare. Între nobilimea maghiară cu cuiburile incendiate şi devastată de panică şi între cei trei, care răscoliseră dâca şi sângele trac al strămoşilor noştri iobagi, nici o punte de îngăduinţă nu mai era posibilă. După logica sumară a celor două lumi suprapuse şi asupritoare tustrei săvârşiseră un act de *criminală răsvătire*; trecerea lor într'o lume unde peceţile lui Verböczi n'aveau să le mai frigă carnea trudită trebuia deci să îmbrace formele unei *ispăşiri*, care să închege sângele în vine şi să înspăimânte viitorimea pentru totdeauna.

Exista însă o a treia lume, a *Ardealului străvechiu, românesc şi majoritar*, pentru care groaznicul supliciu nu era o *osândă ruşinoasă*, ci punctul culminant al unei mucenicii luminoase, care amintea tăria de suflet a victimelor de odinioară ale împăratului Diocleţian. Pentru acest Ardeal, mut de mai multe veacuri, care se hrănea, cel mult, cu *Vieţile Sfinţilor* tipărite cu slove chirilice, zdrobirea trupurilor echivala cu o *canonizare*. Cu un *praznic spiritual*, de care sunt vrednici numai *aleşii lui D-zeu*. Despicarea în bucăţi şi risipirea lor pe la răscruci de drumuri acelaş Ardeal oropsit le interpreta — eu nu mă îndoiesc — ca o *cuminecare* a întregului pământ strămoşesc cu duhul răsvăriţilor. Ca o vastă însămânţare cu tâlcuire simbolică, din care aveau să răsară, în viitor, asalturi şi mai înverşunate, alte opinii şi mai gigantice. Există doar o realitate miraculoasă pe care rugina nu o prinde, paloşul nu o taie şi roata nu o poate zdrobi. *E sufletul unui neam însetat de dreptate, care nu se poate potoli cu batjocura sângeroasă a buretelui muiat în oţet*. Pentru acest suflet popular, provocat până la ultimele zăgazuri ale răbdării, Horia şi fraţii săi de cruce Cloşca şi Crişan făptuiseră *neinchipuită minune*. Una din acele fapte rotunde, care zguduie din temelii istoria neamului şi o saltă pe noi planuri de desfăşurare...

A împrospăta această minune, acum când toate clopotele ţării îi preaslăvesc lumina fulgerătoare — e o datorie elementară. A o pricepe şi a-i cuprinde măreţia tragică — e o necesitate de conştiinţă românească.

Ce a săvârșit, la urma urmelor, Horia pentruca făptura lui să însemne, peste culmi de veacuri, o înfricoșătoare piatră de hotar? Ce minune neînchipuită? Ne-o sintetizează poezia populară, scurt și lapidar. Timp de câteva luni Horia și tovarășii săi de cuget și faptă „a împărățit” în Ardeal ca un suveran absolut. Nu ca o odraslă de „os domnesc”, ridicată pe tron într’o vastă încăpere de marmoră, ci ca un stăpân neîngrădit, răvnit cu sete năpraznică de dreptate, de milioanele semenilor săi. Acolo, în creerul Munților Apuseni, în tainice păduri de brad, de unde plecau îndemnurile și poruncile lui de foc, n’avea nici-o nevoie de semnele externe ale măririi. Dragostea mulțimilor românești, cuprinse de nădejde și revoltă, îi schimbă doar singură: căciula — în *coroană*, cojocul — în *hlamidă*, iar fluerul doinar — în *sceptru măreț*, împodobit cu pietre scumpe. El era ursit apoi, să „împărtășească”, nu ca o povară, cu străluciri deșarte și costisitoare, ci ca o vastă și zguduitoare *stare de spirit*, care să suspende, pentru puțin măcar, orânduiele de batjocură ale Ardealului public și să redea, unui neam întreg de săteni chinuiți, *fiorul demnității*, crezută — de alții — ferecată în lanțuri pentru totdeauna...

Se născuse într’un veac, care se caracterizează, în deosebi în Ardeal, printr’un cutremur sufletesc aproape neîntrerupt. În pragul lui pământul strămoșesc de dincoace de Carpați, trecu sub „oblăduirea creștină” a dinastiei habsburgice, de zeceori mai cruntă decât suveranitatea turcească anterioară, mai mult nominală. Abia inaugurată, noua stăpânire, exercitată sever și foarte de aproape, porni la devastarea ultimului domeniu de relativă independență a sufletului românesc: *domeniul vieții religioase*. Biserica strămoșească, unica mângâiere în vârtejul amar al ingenuchierilor pământești, suferi atunci o dureroasă spintecare de unitate. Și, firește, ca toate atingerile brutale de sentimentul cel mai intim al unui popor, operația n’a fost una netedă, scutită de împotriviri dramatice. Cele două tabere, până să ajungă la un fel de statornicire a proporțiilor spintecării, s’au încăerat aprig, peste o jumătate de veac.

Tulburarea moleculară, răvnită cu tradițională viclenie politică de curtea împărătească, a săpat, în sufletul aceluiaș neam, prăpastii uriașe, înregistrându-se, în cursul ei, mișcări populare de rezistență eroică de diferite proporții, dar având toate un caracter de protest aproape revoluționar.

Mișcărilor religioase românești, li s’au adăogat altele, de natură politică-socială cu participarea tuturor elementelor etnice ale Transilvaniei. Răscoala lui Rákoczi și răscoala Secuilor împotriva planului de militarizare a regiunii lor, înecate toate în sânge, au fost tot

atâtea limbi de flăcări cari s'au înălțat periodic pentru a demonstra că stăpânirea habsburgică s'a revărsat peste Ardeal nu ca o obla-duire, ci ca un perpetuu motiv de nemulțumire. Intr'o asemenea atmosferă vechile dureri, adică chingile aspre ale iobăgiei, tăiau și mai adânc în carne. Mai ales că, în acelaș al XVIII-lea veac nobilimea de sânge străin și statul cu lăcomia barbară a agenților săi locali s'au îngrijit să transforme regimul feudal într'un sistem — cum a observat însuși Iosif II — de rușinoasă „degradare a omenirei”.

Împăratul acesta „preamilostiv”, era o făptură stridentă pentru tradiția de asprime, îngustime de spirit și izolare ermetică de mulțimi, a casei de Habsburg. Singur faptul că a ținut să străbată în lung și în lat și de mai multe ori împărăția și să o vadă cu proprii săi ochi însemna un act de temerară nesocotire a acestei tradiții. Pentru iobăgimea de pretutindenii, numeroasă ca firele de iarbă și „tezaurul viu” al împărăției, asemenea drumuri voite, presărate cu scene duioase de „plecare a urechilor” spre năduful celor de jos și urmate de îndrăznețele sale încercări de reforme religioase și sociale, reprezentau totatătea îndemnuri tainice spre revoltă. Socoteala era simplă. Împăratul e bun, înțelegător, e un părinte cu suflet de creștin adevărat. Ceice stăruie în păcat, ceice asupresc fără milă și sfidează cu fărădelegile — sunt domnii feudali și slujbașii statului, pururea nesătui. Pentru a curma suferința ajunge deci un pas: ștergerea acestora din urmă de pe fața pământului, fiindcă D-zeu însuși nu mai poate răbda pe nelegiuții, iar pentru împăratul, care nu se poate lupta cu îndărătnicia lor, îmbrâncirea în neființă a celor ce separă înălțimea tronului de nădejdele aprinse ale satelor întunecate, ar constitui, fără îndoială, o ușurare, o mână de ajutor sosit tocmai la timp. . .

Cine putea să-i dea, în Ardeal, această mână de ajutor lui Iosif al II-lea? Români, în primul rând, fiindcă ei erau sarea pământului, ei covârșeau prin număr și încercată robusteță de vitalitate. Horia, cugetul drept din taina munților, țaranul cu instinct d-zeesc și-a făurit repede această judecată sumară și asemeni tuturor fiilor mari ai naturii n'a pregetat a arunca totul pe-o singură carte. Acasă, în furnicarul munților, arendașii armeni, cari aveau monopolul cârciumăritului, impinseseră lăcomia de câștig până la păgâna neobrăzare de a confisca *vinul de paus* al unui sătean, vărsându-l, iar pe cel ce aducea preotului prinosul, ciomăgându-l crâncen. E un amănunt simbolic. De jur împrejur, prin văile Ardealului, furcile lucrau cu sânge, spânzurând frați de sânge, copaci vâjnoși din fremătătoarea pădure din care însuși făcea parte. Pentru a încerca apoi ultimele căi pacinice, făcuse și cele patru drumuri la Viena, unde împăratul se îndură

să-l asculte — e drept — dar fără folos pentru ai săi, fiindcă poruncile împăratului se împotmoleau întotdeauna acasă, în mlaștina de ură a celor pârâți.

Urmându-și ursita, a deslănțuit atunci pârjolul, puternic și mistuitor ca o flacăra de rășină, cutropitor ca o urgie apocaliptică, „împărățind” — cum am spus — în chip real, „necontestat” de nimeni, timp de câteva luni.

Ca un împărat al răzburărilor sacre, ca un teribil „țaran de cremene”, care răscolește adâncurile și le împrumută chiagul mândriei de rasă...

Iată isprava, iată minunea.

* * *

A fost o „revoluție națională”, în sensul de azi al cuvintelor? Nu. Ci o cumplită răbufnire împotriva nedreptăților sociale. Ea a fost însă suficientă pentru a ne reface prestigiul de neam în ochii asuprașilor, fiindcă *Horaiada* a desmeticit pentru totdeauna trufia asuprașilor. Dela năpraznica ei desfășurare termenii procesului politic din Ardeal s'au lămurit complet. „Peimejdia valahă” deatunci s'a transformat în „sabia lui Damocle” pentru uzurpatorii de un mileniu ai drepturilor noastre străvechi, și tot deatunci datează pronunțarea numelui nostru colectiv cu groază și respect. Dacă împăratul cu fireți de aur n'a fost sincer până la capăt, poruncind curmarea ei sângeroasă, iobăgimea românească a făcut, împotriva trebuințelor de liniște ale imperiului, *un puternic gest de demnitate, săltându-se pe primul plan al istoriei ardelenesti.*

Pentru o treime sfântă de țărani simpli, care s'au aruncat în vâltoarea vremii cu tăria de cuget a despicașilor de părții drepte și glorioase, fapta e covârșitoare. Superbă ca o minunată plăsmuire de vis, care trebuie să ne cutremure cu atât mai des și cu atât mai adânc cu cât a fost a celor de jos, fără lumina cărții.

Astăzi deci când zdrobirea pe roată este comemorată cu pietate de întreaga suflare românească, clopotele să sune prelung, duios și recunoscător, fiindcă *Horaiada* e primul act de mucenicie voită pentru izbânda finală a unui gând măreț, care ne-a dăruit, de curând, deplina libertate de mișcare.

N. BUTA.

DIN CICLUL HORIA

IN MUNȚII TĂI

Pe-aici vitejia, cu sânge
drum și-a spintecat spre desrobire...
Pe-aici trăiește-un neam ce nu știe plânge...
nici să se sperie, nici să se mire...

Pe-aici vitejia-i o datină
moștenită în sânge de fieștecare...
Potrivnicii ce cred că isbind-o, o clatină,
o fac să crească și mai mare...

Pe-aici legați, de stânca săracă
c'o patimă aspră și idolatră,
sbatu-se moșii ce știu să vrea și să facă,
moșii tăi de fier și de piatră!...

HORIA, DORMI LINIȘTIT!...

Horia, dormi liniștit!...
Gândul tău de foc a biruit...
Grofii ca o apă tulbure s'au dus
pe totdeauna spre apus...

Horia, dormi liniștit!...
vreri aspre veghează neconținut
și 'nchid, pentru năluci și strigoi,
toate drumurile 'ntoarcerii 'napoi...

AH, NU E!...

Ah,
nu e,
încă nu e
loc pe pământul moțesc și valah
pentru colțuroasa ta statuie...

Dar, poate, într'o zi,
un meșter între cei mai meșteri moți,
un Horia al daltei, uriaș între toți,
va îndrăzni,
mânat de-o vrere idolatră
și de-adâncuri prea pline,
să te 'ntrupeze aspru, în piatră,
Horia, pe tine!...

LA PRAZNIC.

Șuvoaie de norod, venit să vadă
marea paradă,
se bucurase dela opincă până la vlădică...
și peste tot norodul ăsta desrobit,
deodată,
împietrit,
ca într'un vis cumplit,
eu l-am zărit
cum, crunt ca dintr'o tragedie antică,
pe oase frânte se ridică,
într'o cămașe 'nsângerată,
Horia însuși — pe roată...

A. COTRUȘ

ION BIANU

Desprins din marea rezervă de inteligențe sclipitoare și suflele alese a satului românesc, tânărul copil de țăran din Făgetul de pe Târnave, spre deosebire de atâți alții, a rămas cu marile calități de rasă și după ce „s'a domnit”.

A avut, e adevărat, marele noroc să întâlnească în viață oameni care l-au remarcat, l-au înțeles, l-au prețuit, l-au ajutat și l-au iubit.

Pe băncile școlii, copilul vioiu, cu ochi neastâmpărați de șoa-rece, a fost descoperit de I. Micu Moldovan. În „Moldovănuț” cel atât de simplu după vorbă, după port, în austerul călugăr a cărui cinste și integritate sufletească nu era întrecută decât de o fanatică iubire de neam, a găsit pe cel dintâiu îndrumător pe calea dreaptă, pe care n'a părăsit-o niciodată.

Când a trecut munții, el ducea din cetatea lui Timoteiu Cipariu dragostea admiratoare pentru vechile cărți bisericești și pentru documentul revelator al trecutului românesc. Această dragoste o regăsea și la noul său dascăl, marele B. P. Hașdeu. Cele mai multe din scrierile lui Ion Bianu sunt ediții de texte vechi sau capitole din istoria literaturii și culturii românești în veacurile trecute.

Din elevul său distins, care scăpa, în capitala țării, de fantoma latinismului exagerat și a purismului blăjean și care îndrăgi din ce în ce mai mult literatura populară, Hașdeu făcu un colaborator asiduu la revistele sale „Columna lui Traian” și „Revista nouă”. Proporțiile mari în care Bianu concepea publicațiile sale și mai ales stilul lui arhaizant și puțin cam retoric s'a resimțit totdeauna de influența maestrului și a celor grupați în juru-i.

O bursă în Italia lui Ascoli și în Franța lui Gaston Paris și Paul Meyer îi dă prilejul să-și însușească metodele de lucru ale acestor savanți meticuloși, încât, întors în țară, i se deschideau perspectivele unei cariere strălucite de filolog.

Dar întâlnirea cu Dimitrie Sturdza, al cărui intim ajunsese în curând, îl determină să renunțe de bunăvoie la această carieră, pentruca

să se poată dedica întreg altei misiuni. Ion Bianu îmi povestea adesea despre luptele sufletești ce le-a îndurat, căutând să-și înăbușe ambiția de a însemna ceva în specialitatea pentru care își simțea predispoziție, pregătire, talent și putere de muncă, spre a face opera, aproape anonimă, de strângător, organizator și chivernisitor.

Dimitrie Sturdza își pusese în gând să facă din Academia Română o instituție de înaltă cultură națională, nu numai prin cultivarea științelor și literaturii în sens românesc, ci și prin valoarea morală a acestui așezământ, ferit cu gelozie de influențele nefaste ale politicii militante și întemeiat pe o administrație autonomă ce trebuia să servească de model altor instituțiuni. Grație acestei structuri solide, Academia s'a bucurat de încrederea nelimitată a atâtor nobili donatori, care testându-i averile, adesea considerabile, aveau siguranța că de lasă în mâini bune.

Dar D. Sturdza, prea ocupat cu politica, avea nevoie de un om de încredere, care să administreze Academia așa cum voia el și pe seama căruia s'o poată lăsa, când el nu va mai fi.

Acest om a devenit Ion Bianu, care mai mult de o jumătate de veac a stat neclintit la postul său de veghe, pe care în fiecare zi și la orice oră a zilei îl întâlneai fie în biourul lui de lângă vechea sală a revistelor, fie pe coridoarele ce duceau spre sala manuscriptelor, fie în bibliotecă, unde ochiul său scrutător căuta pe funcționari la locul lor sau controla pe cetitori să nu murdărească cărțile. Prin grija aceasta de fiecare clipă, prin paza averii față de toți cei deprinși să se înfrupte în banul public, prin economiile făcute la chibrituri și hârtie, prin respectarea strictă a statutelor și regulamentelor, s'au putut păstra neatînse, în anii de grea criză, temeliiile solide ale întâiei noastre instituții de cultură națională.

Numai cei ce l-am văzut la Academie ne dăm seama cu adevărat de ceea ce a însemnat Ion Bianu pentru ea. În chestiunile cele mai grele el dădea soluțiile, izvorite din mintea-i ageră și din îndelungata-i experiență. De câte ori mania reorganizărilor — de care nu scapă la noi nici înțelepții nemuritori — dădea busna și la Academie, Ion Bianu se ridica dela locul lui cu legea de organizare în mână, care cerea ca orice modificare de statute să fie votată în trei ședințe consecutive, măsură înțeleaptă, menită să domolească entuziasmul inovatorilor, într'o instituție al cărei prestigiu se întemeia în mare parte pe continuarea unui trecut glorios.

Dacă Academia Română are astăzi acea bibliotecă mare, bogată și bine organizată, care cuprinde tot ce s'a publicat — în românește sau în alte limbi — la noi și tot ce s'a scris peste hotare despre Români,

și dacă la Academie găsim acea colecție neprețuită de manuscrise, documente, scrisori, stampe și fotografii, fără de care nu se poate cunoaște trecutul nostru, — meritul e tot al lui Ion Bianu. El urmărea cu pasiunea bibliofilului cataloagele librărilor și anticarilor, reclama de zeci de ori un număr de jurnal pierdut, spre a completa colecția unui an, scria pe la toți prietenii și mobiliza pe toți cunoscuții pentru ca să poată procura o carte rară sau o broșură ce nu era pusă în comerț. Mai mult decât atât. El izbutia, cu tenacitatea lui, să facă minunea ca în țara noastră împrumutătorii de cărți să le și restituie bibliotecii.

Dar Ion Bianu n'a fost numai un colecționar, ci și un organizator. Din inițiativa lui au apărut acele publicații indispensabile pentru orice cercetător: „Catalogul manuscriselor“, „Publicațiunile periodice românești“, „Creșterea colecțiilor“ și înainte de toate acel admirabil instrument bibliografic: „Bibliografia veche românească“. El a fost și inițiatorul colecției „Din viața poporului român“, cu atât de prețios material folkloric.

S'a susținut adesea că partea de muncă efectivă a lui Ion Bianu la toate aceste publicații a fost mai mică decât a colaboratorilor săi. Se poate ca la unele din ele să fi fost așa. Meritul lui nu este însă mai mic, căci el era totdeauna cel ce concepea planul și-l chibzuia până în cele mai mici amănunte, el era organizatorul plin de grijă care procura mijloacele și toate înlesnirile colaborării săi, pe care îi anima și-i încuraja.

Există lucrări ce nu pot fi duse la bun sfârșit decât printr'o colaborare bine condusă. Aceasta e un adevăr elementar, de mult recunoscut în alte țări. La noi însă, în patria individualismului exagerat, unde cei mai mulți învățați cred că pot birui singuri toate greutățile și vor să facă singuri toate, binefacerile muncii în comun sunt foarte rar înțelese. Obicinuiți să ne angajăm la lucru cu însuflețire și plini de avânt, entuziasmul ne scade imediat ce se ivesc piedicile și opera ce o începusem cu atât avânt se împotmolește de obicei în mod rușinos la calea jumătate.

Ion Bianu a fost unul din puținii noștri învățați, care s'au mulțumit să le apară numele alături de ale altora pe copertele publicațiilor, care, odată începute, continuau să apară regulat. Dacă a izbutit să aibă în jurul său colaboratori devotați și perseverenți, a fost fiindcă el era capabil să se bucure sincer de izbânda altora, fiindcă își iubea elevii și dorea să-i vadă ridicându-se cât mai sus. El simțea o adevărată mulțumire sufletească de câteori putea ajuta pe un tânăr promițător. Nenumărate sunt scrisorile de încurajare pe care le tri-

mitea începătorilor. În secția literară, în ședințele pentru premiarea lucrărilor prezentate la concurs, cele mai entuziaste rapoarte despre cărțile scriitorilor tineri erau ale lui. Deși nu avea siguranța aprecierii în materie de literatură contemporană, avea darul să descopere imediat licăririle de talent. La propunerea lui au fost premiate întâiele volume ale unui Cezar Petrescu, Ion Pillat, ș. a.

O caldă recunoștință pentru cei bătrâni și o entuziastă recunoaștere a celor tineri, iată două calități — atât de rare — pe care le avea în măsură mare. Glasul lui vibra când evoca figura lui Moldovănuț, când vorbea de Dimitrie Sturdza, sau când pomenea șirul lung al academicienilor dispăruți pe care i-a apucat în tinerețe.

Cu toate acestea, Ion Bianu, acest om bun, generos și capabil să se entuziasmeze, trecea în ochii celor mai mulți de om distant, glacial și aspru. Ii ieșise chiar faima că e om rău. Cu colegii săi, mai ales cu cei mai tineri, era adesea sever și nu rare-ori vorba lui dojenitoare jignea.

La ospetele mari se servește uneori înghețata într'un strat de zahăr cu rom căruia i se dă foc, spre a mări contrastul între ghiața dinăuntru și flacărele din afară. Ion Bianu, care avea o inimă fierbinte, se învăluia, dimpotrivă, într'o haină de ghiață, platoșa ce avea să-l izoleze, față de cei ce se apropiau de el cu gânduri ascunse.

Văzuse, în societatea în care intrase, atâtea păcate vechi dăinuind în vremuri nouă; cunoscuse, în cercurile politice, atâtea lipsă de scrupul și sete de a se înfrupta din banul public; observase, la tineret, atâtea ușurătate și dor de a parveni fără muncă, încât devenise bănuitor. Întâiul gând cu care primea pe cineva în biourul său era: fii pe pază, căci râvnește la banii Academiei.

Dar platoșa de ghiață pe care o îmbrăca era și un scut față de sine însuși, față de elanul interior cu care era dispus să îmbrățișeze pe cei ce-i inspirau încredere, dar față de care mintea îi poruncea să păstreze distanța și rezervele impuse de postul de mare răspundere la care se găsea.

Interesul lui Ion Bianu nu se reducea nici la catedra de pe care și-a ținut regulat cursurile de profesor de liceu și de profesor universitar, nici la Facultatea de Litere din București al cărei neîntrecut decan a fost mulți ani, nici măcar la Academia cu care se identificase. Sufletul îi era pătruns de o caldă iubire de neam și în special pentru Ardealul din care plecase.

Câți dintre ardelenii așezați în capitala țării n'au găsit la Academie o existență sau un post vremelnic? Intre ei un Nerva Hodoș, un Albini, un Chendi și alții, ajunși profesori universitari și factori culturali sau politici de primul rang.

Nu voi uita niciodată dragostea cu care, acum treizeci de ani, ne-a primit în casa sa ospitalieră, pe Goga și pe mine, sosiți la București, cel dintâiu după succesul mare pe care-l avusese cu întâiul său volum de poezii, și eu pentruca să încep lucrarea Dicționarului Academiei. Ne vedea întâia oară în viață, dar ne-a dat dela început toată dragostea lui care avea să rămână statornică și după ce devenirăm colegii lui la Academie.

Și-mi aduc aminte de nedescrisa lui fericire când Unirea Ardealului, așteptată atât de mult, deveni o realitate. De câteori veneam la București, trebuia să-i istorisesc până în amănunte cum progresa opera de consolidare în Ardealul românesc. Era adânc măhnit că cei dela cârma Consiliului Dirigent refuzau contactul cu Ardelenii stabiliți de mult în București și pe care îi considerau „contaminați” de politica vechilor partide. Și totuși bărbați de înțelepciunea lui Ion Bianu ar fi putut servi conducătorilor politici ai Ardealului de informatori prețioși și de organ firesc de legătură cu Țara veche.

Dar un optimism sănătos îl făcea să treacă repede peste asemenea clipe de nemulțumire și de îngrijorare și să păstreze convingerea nestrămutată în viitorul mare al țării întregite. Acest optimism l-a ajutat să săvârșească în viață opera mare pentru care generațiile viitoare îi vor rămânea recunoscătoare și să rămână până în preajma morții moșneagul vioiu și cu suflet tânăr, care n'avea decât o singură grijă mare: să nu rămână în urmă, nemaiputând ținea pas cu vremea.

Ion Bianu n'a fost un savant mare, dar a fost un mare înțelept. Și a fost, înainte de toate, un om la locul lui.

SEXTIL PUȘCARIU

AVRAM IANCU

DRAMĂ

TABLOUL VIII

În Vidra de sus. Casa părintească a lui Iancu. O odaie. La masă Iancu, îmbătrânit prea de vreme, slăbit, și ars de-un foc lăuntric; în fața lui, Tata lui Iancu — un moș.

SCENA I

IANCU, TATA LUI IANCU

IANCU — Să vindem ce mai avem, să vindem casa.

TATA — Degeaba dragu'tatii, totul e înzadar. Știi — umbra într-o zi, mai ieri — alaltăieri, norocul pe uliță. Căuta numărul unei case. I-am zis: Poftim Măria Ta, intră! — și atunci s'a spart ca o bășică de săpun! ăla era norocu' nostru!

IANCU — Nu tată, nu pot să fiu înșelat. Că dac'aș fi ce rost a avut totul? Învinge pe pământ zodia dobitocului din coteț? Se ridică, tată, morții împotriva mea — și eu am luptat cu ungerii și i-am sdrobit, dar cu morții cine să lupte?! Împăratul întârzie, dar nu se poate să mă înșele. Că dacă mă înșeală, atunci pe pământ au dreptate trădătorii, sau sfinții cu aureola căzută în troacă, cum zicea bietul Gratze. Și Gratze de ce-a căzut? în ce lume strâmbă, scrintită și scâlciată trăim, dacă împăratul înșeală?

TATA — Dac'aș găsi numai cea mai mică sămânță de nădejde, aș zice: treacă-meargă. Unde s'au dus atâtea.

IANCU — Să vindem casa, tată. Dacă nu încerc și asta, mi se pare că m'aș îneca la mal. Că eu știu — că suntem aproape de mal.

TATA — Așa ai crezut totdeauna, și pentru aiest m'al ți-ai jertfit tinerețea și sufletul. Prin cine a biruit împăratul pe ungeri? Prin tine, Iancule. Aiasta rămâne. Aiasta nu se poate tăgădui. Chiar dacă împăratul face amu, chiar dacă ne-a dat uitării. Aiasta stă că prin tine, băiatul dela Vidra, împăratul și-a mântuit tronul. Făgăduieli am dobândit din belșug, așteptăm de trei ani împlinirea. Dar par'că n'am fi fost niciodată. Cu ungerii s'a împăcat și i-a așezat în drepturile lor cele nouă. Dar noi par'că n'am fi. Mai rău: împăratul vrea să fie lăsat

în pace, și fără să clipească măcar, ne-a aruncat, — oase de ros — vrășmașilor lui de ieri.

IANCU — Tată, sună clopotele în tot Ardealul că trece împăratul. E rău sfătuit de netrebnicii din preajma lui. Când a vedea, va înțelege. Nu trebuie decât să-l aducem în împrejurarea de a vedea. Prilejul ni se înfățișează cum numai odată într'o sută de ani. Să facem tot ce numai se poate, să se abată și prin mușții noștri. Aici va fi spre binele nostru, chiar de n'ar fi decât să deschidă odată ochii. Nu se poate să nu vadă, oricât sftenicii i-ar tulbura oglinda, suflând-o cu aburi de venin! Povestea amară pentru care ne-am cheltuit cu totul, e scrisă aici pe stânci și pe măguri. Tată, tu m'ai crescut credincios. Tată, eu tot mai cred. Eu cred că omul e bun, din grația firei — bun și recunoscător, aceasta cu atât mai mult, când omul prin orânduire de sus e și împărat. Voiu încerca să vorbesc cu el.

TATA — Mie mi se arată că împăratul știe totul foarte bine, dar nu mișcă că așa-i cad treburile, și așa-i vine bine lui. Cu ochii pieziși depe pustă s'a împăcat. S'a împăcat — vorba vine — s'a împăcat așa, pe cât o doresc fețele late după ce au fost silite să culce steagurile. Și împăratul ca să se scuture de-o grijă, se întoarce amù depe o parte pe alta, și-și zice : este undeva în fundul împărăției un popor, care se cheamă popor rumânesc sau așa cumva — că mai are și alt nume de batjocură, dar acelea le voiu opri. Bun popor! Și mai departe, fiindcă povestea se întinde, împăratul își zice : Rumânul e spatele meu al împăratului. Cine vrea să se răsbune pe mine, lovească-l pe el! Că el îndură și nu zice nimic. Rumânul e spatele, care nu mă doare. Aiasta-i povestea rumânului, sau povestea spatelui, care nu-l doare pe împăratul. Iancule, după ce-i vorbi cu el, noi tot aiasta rămânem. Că de-un spate care să nu-l doară, are și el nevoie.

IANCU — Tată, vreau să vie împăratul în munți. Vreau să fie primit împăratul, la Câmpeni. La fiecare cot de drum să i se pună pe tipsie faptele locului. Să vadă piatra, unde am făcut să se'implinească scriptura lui Koșut! Să vadă unde-a căzut capul unuia pe nume Dragoș Inimă Putredă, se vadă unde Hatvani Față-lată și-a cules steaua vieții din noroiu! Sosit aici, împăratul nu se poate să nu mă primească, că mărturie stau aici și apa și frunza pentru Iancu. Și dacă mă primește, nu se poate să nu mă auză! Că om e și el. Și cel din urmă om de-ar fi, tot s'ar cutremura de nedreptatea, su't care ne svârcolim, fără vaiet și cu dinții strânși.

TATA — Iancule, pe tine nu te vindecă nici o desamăgire! Pe tine nu te vindecă nimic!

IANCU — Tată, eu cred. Eu cred în el. Tată, sunt bolnav de toate faptele. Sunt ca un pom plin și părăsit. Îmi simt brațele obosite

de greutatea sfintelor fapte și suferinți. Cine a trimis păsările rele să mistuie rodul? Vreau să vie împăratul, nu păsările nenorocului, — că faptele i-au fost menite lui! Pentru slava împărăției și pentru dreptatea noastră am înflorit și-am rodit. Ajută-mi tată, s'aducem pe împăratu'! Vreau să stau în fața lui — vreau să-mi atingă el crengile, și dacă l-ar bucura, să mă scuture.

TATA — Pentru alaiul, ce s'ar face, să pună toți moșii un pic de umăr — de ce nu? Serbarea și bucuria nu e numai pentru noi, ci pentru toți.

IANCU — Până să pună cu toți câte un pic de umăr — împăratul s'a și întors peste cele țări în stolița sa. Și afară de asta ce pot să mai cer dela moși, după ce ei totul și-au dat? Nu mai pot să aștept nimic. Gospodarii? Slujbașii? Toți atârnă în nimic. Fiecare casă un fiu, și mai mulți mi-a dat. S'a irosit sângele. S'au mistuit sufletele. Iar nădejdea fiecăruia era atunci mare. Astăzi nădejdea, unde nu e stinsă, abia de mai pălpăie. Cum aș mai putea să cer ceva? Nu, nu pot. Vreau să fac totul eu. Vreau să merg, vreau să merg până la capătul drumului. Trebuie! Trebuie să mă duc până la capăt. Toți sunt la capăt. Numai eu încă nu. Tată, nu-mi zădărnici drumul, că altfel drumul se încurcă'n mine ca un blestem și de nici un folos nu este nimănui. Tată, vreau să știu cel puțin, vreau să știu încă n'am lăsat nimic neîncercat. Pe urmă vom vedea, — pe urmă pot să mor ca un câne fără așternut, alungat din poartă'n poartă!

TATA — Mumă-ta s'a coborât mai de grabă decât trebuia în mormânt, fiindcă prea s'a ostenit pentru casă. Iancule e agonisită cu greu, casa asta, din Vidra. Și amu tu-mi ceri să mă prăpădesc la bărânețe, în grajdul sau subț pătulu' vecinului?

IANCU — Da, știu — Muma — focul ei — prea s'a ostenit. — Focul ei îl port și eu — îl port numai pe alte drumuri. Dacă așa va fi scriptura și legea sângelui nostru, a sângelui nostru ianculesc — să zicem: Amin, și așa să fie! Suntem așa cum suntem — soarta cine și-o ocolește? Din părinți și moși — ne-am mistuit cu toții pentru altceva, după nu știu ce îndemn înscris în făpturile noastre, c'am trăit numai cu picioarele pe pământ, dar cu capul ridicat spre țarie și cu ochii în altă zare. Dar nu, tată, sfârșitul nu poate să fie acesta! Sfârșitul se înalță în lumină, sfârșitul e aproape — nu mai trebuie decât jertfa unui pas și suntem ajunși în lumină! Lipsește doar o nimica toată, pentru ca harul răsplății să cadă în snopi de lumină peste capetele noastre!

TATA — Uită-te la mine, Iancule. Să lăsăm să ne judece cei cari au plecat dela noi. Gândește-te o clipă. Mumă-ta în mormânt — ce-ar zice?

IANCU — Muma? (Se uită lung, puțin în jos, până dincolo de perete) par'c'o văd — subt glie. E încă tot tânără, ca atunci când a trecut dincolo. De zece ani stă nemișcată, cu mâna pe piept, par'că ascultă. N'a văzut niciuna din faptele Iancului, dar le știe din totdeauna. Cu trupul ei s'au cuminecat gândacii pământului, numai fața e neatinsă și mâinile. — Mumă, cum s'a făcut? Cum s'a făcut că ai aprins în vatră tânără focul așa de mare? Țâșnesc flăcările printre cărămizi; — unde ai uitat măsura Mumă! Abia mă mai țin laolaltă! Zi Mumă, cum ai mai zis: cum se strânge sfânta luni la sfânta marți, să se strângă os la os, și gând la gând, și carne la carne, și sânge la sânge, să fiu iar cuget întreg, trup adunat — Văd tată, văd subt glie pe Muma, ca floarea de măceș la obraz. Mumă. Unde să plec? încotro să mă duc? nu mai am puterea — mai este un pas — numai un pas — numai un pas mai lipsește — dar n'am puterea. — Mumă, dă-mi și casa, dacă mi-ai dat focul! Dă-mi casa s'o mistuiu — că trupul și sângele s'au ars. Vreau să se mistuie totul, să nu mai rămână nimic!

TATA — (speriat) Iancule — întoarce-te, Iancule!! — Iancule, — astăzi unde-i împăratul?

IANCU — (se trezește, tresare) Cine? Impăratul? Cine-i Impăratul? Nu știu unde-i astăzi. Da, poate la Cluj. De acolo coboară pe Mureș.

TATA — Și tu crezi că vine, dacă-l chiemăm?

IANCU — Vine!

TATA — Văd cheile munților.

IANCU — Vine tată, dacă-l chemăm, vine!

TATA — Iancule, să le arătăm moșilor pe împăratul?

IANCU — Ceasul acesta l-aștept. De trei ani îl tot aștept.

TATA — Iancule, unde ai fost adineaori? Doamne Dumnezeu! Păzește-ne Doamne! Bine că te-ai întors. la casa. Ia ce găsești. Vinde tot! Ia tot ce vrei! S'a spune cândva: a fot odată ca niciodată, a fost pe vremea când Iancu și tat'so au adus în munți pe împăratu'! (ii cuprinde capul și se uită la el, depărtându-se puțin) Numai văd bine. Cu cât te țin mai departe de ochi, cu atât te țin mai aproape de inimă. Iancule! Vezi altă dată — îți spuneam — Avrame. Astăzi nu-ți mai pot zice decât cum îți zice toată lumea! (sărută cu un sughiț mâna lui Iancu).

IANCU — Tată!

TATA — Văd cheile munților și pe împăratul intrând! Ia și cei trei viței din grajd. (tac amândoi câteva clipe) Nu te întrista — Iancule. Nu sunt amărit. Curge numai așa din ochi apa asta nesănătoasă! (se uită lung la Iancu, își șterge lacrima) Iancule, amu te-am văzut printr'o lacrimă — mare ca printr'un ochian — mare și învingător ca altădată. Vinde și plugul, și icoana!

— C O R T I N A —

LUCIAN BLAGA

DOR DE SAT ROMÂNESC

prietenului și unchiului Teofil Baci

O, lângă pumnul ravăn al satului aș vrea
Să stau. În ochi aș ține zarea ca'ntr'un coș,
Cirezi albe cum flori de nenufar aș număra
Șezând pe pietre, cu vin de aer în pieptul roș.

Lângă turla cu bucium în cer sănătos
Aș încăleca șeaua dealului ca pe-un cal,
Aș trage cu biciul din pumnul vânjos,
Sub buze, din paltin mi-aș face chimval.

Seara, aș sta să miros laptele cald,
Și'n pieptul de româncă al grădinii
Lângă mierea stupilor, trupul să-l scald
În apa gândului și'n nisipul luminii.

Noaptea, când stele se desprind, fulgi de neon,
Aș rupe poezia satului ca pe-o floare de mătrăgună,
Cu fruntea stâlpită lângă somn și amvon
Aș asculta cum munți de liniști ard în lună.

VÂNĂTORUL DIN LEGENDĂ

În inima virgină a pădurii doarme vânătorul
Și cu gluten în palmă plimbă ciute și răstoarnă
Mistrețuș ca pe-un fag și șeade pe covorul
De umbre și vorbește cu tăcerea ca o goarnă.

Pe pajiști de lumini își plimbă cerbii recea spaimă,
Și în desiș se'ndeasă vânătorul lângă leșuri

De ulii albi ce ploae lângă cer îngaimă,
Și mângăe cu palma iepuri dormitând pe preșuri.

Din răsuflarea vie a izvoarelor tâsnind din piroșferă
Transfigurat își soarbe apa lângă vulpile stufoase,
Iși mângăe cu palma inima din eră,
Și-adoarme lângă lupi cu foamea scârțâind în oase.

MUZICĂ VAGĂ

Când flautu'nflorește pe buze ca un ram,
Adâncă melodie o sorb, limpede apă
Și inima o pipăi, stea pendulând la geam
Ceasornic de lumină, bătaia s'o înceapă.

Pe coarda de poveste a lirei despletite
Sub pieptene de cântec, ușor sau de bagă
Dansează note aspre de pânțece lovite,
Cu un ciocan de suflet de zei, sau cineva.

Apoi cântarea ntreagă culoarea își respiră
Păun din albe basme, sau limped' curcubeu,
Și muzica mă culcă, învins atlet, pe liră
Să curăț clapa albă de deget sau de zmeu.

ȘTEFAN BACIU

O CARTE ROMÂNEASCĂ DESPRE SFÂNTA TEREZA DIN LISIEUX

Insemnătatea, pe care o au sfinții în promovarea și întreținerea vieții religioase, a fost întotdeauna recunoscută, chiar atunci când nu se elaborase o doctrină formală în acest sens. Instinctul religios a simțit rolul sfințeniei și de aceea a venerat pe sfinți. Și chiar dacă acest instinct ar fi lipsit, dar însuși felul vieții sfinților și faptele lor erau menite să isbească imaginația și deci să producă vaduri noi de viață spirituală. Sfinții și mucenicii au creat religia — în calitate de instrumente suprem jubilante ale voinței dumnezeiești — și viitorul religiei e în funcție de apariția de noi sfinți și mucenici și de venerarea lor. O religie, în care a încetat harul fără preț al ivirii de noi sfinți, se transformă într'un fel de mașină rutinară, în alexandrinism ecleziastic, e un fel de astru răcit, cu ciclul vital terminat. Cine lucrează deci pentru cunoașterea și venerarea sfinților, colaborează în chipul cel mai direct la actualizarea spiritului religios.

Sunt sfinți vechi și sunt sfinți noi. Cei din urmă au neajunsul că le lipsește prestigiul istoriei, acea transcendență în timp, prin care se strecoară ceva din transcendența metafizică. Cei dintâiu au avantajul poeziei arhaice, al semnificațiilor, pe cari istoria le-a adunat asupra lor, al supralogicului, pe care lor li-l acordăm mai ușor căci în vremea de demult, când au trăit ei, nu se mai amestecă atât de tiran logica pozitivă de azi. Sfințenia e deci, mai mult ca orice, și o chestiune de timp. Și cu toate acestea, e nevoie mereu de noi sfinți, iar aceștia vin cu avantajii, pe cari nu le pot avea sfinții de demult. Sfinții noi corespund mai bine sensibilității actuale, adâncilor nevoi ale epocii în care apar, fiind tot atâtea mici ierusalime spirituale pentru nostalgiiile adânci ale prezentului, în ceea ce acestea au mai pur. Pe lângă acestea, la sfinții de odinioară e adesea un exces de mitologie, care înfruntă prea mult psihologicul. Poporul se complăce în miracole. Apariția unui sfânt e și un prilej pentru popor să-și exercite și să-și trăiască această înclinare. De aceea însăși doctrina oficială a bisericii

catolice nu impune credința decât relativ în foarte puține miracole: chiar cele recunoscute de biserică și pe baza cărora s'au făcut canonizări de sfinți, nu sunt impuse necesar credinței, ci lăsate la convingerea fiecăruia. Sfinții de azi chiar dacă n'au făcut isprăvi atât de mari, dar au meritul că ele sunt mai controlate. Intr'un sfânt contemporan vedem mai fidel elementul uman, care e frământat pentru a ajunge la transfigurarea sfințeniei sau, mai bine zis, vedem mai expresiv materialul uman, în care s'a coborât grația sfințeniei pentru a-l dinamiza fără odihnă până îl duce către grădinile veșnice ale spiritului. Sfinții de demult au superiorități, pe cari nu le pot avea cei de azi, dar, uneori, aspecte din viața lor interesează mai mult ca folklor religios, ca legendă, ori ca istorie fiindcă odată cu relatarea lor se schițează și cadrul epocilor istorice defuncte. Iată, de exemplu, un pasagiu din biografia sfintei Geneveva — o sfântă așa de mare de altfel — în care apare evident elementul convențional adăogat de legendă. Intre episcopul Germain, care, în secolul al 5-lea, a descoperit pe mica Genevevă, și aceasta din urmă, a avut loc următorul dialog (să se noteze că atunci Geneveva n'avea decât vârsta de șapte ani):

— Ma fille Geneviève, lui dit-il.

— Votre servante vous écoute, père saint, répondit l'enfant; dites ce que vous ordonnez.

— Eh! bien, reprend l'évêque, ne crains pas de le déclarer; veux-tu te consacrer à la vie religieuse et devenir l'épouse du Christ, en te donnant à lui corps et âme?

— Soyez béni, mon père, s'écrie la petite Geneviève. Vous me demandez mon assentiment pour la chose que je désire par-dessus tout. Oui, je le veux, père saint, et je conjure le Seigneur de vouloir bien rendre ma consécration définitive.

— Aie confiance, ma fille, conclut Germain. Sois courageuse et efforce-toi de réaliser dans ta conduite ce que croit ton cœur, ce que disent tes lèvres. Gracieuse enfant, le Seigneur te donnera force et vaillance". (H. Lesêtre, Sainte Geneviève, 1926, pag. 11—12). Evident, dacă Dumnezeu vrea, și o copilă de șapte ani poate vorbi așa, și nu numai o copilă, ci și un arbore ori o piatră. Dar ceea ce face una din caracteristicile sfinților, e că ei sunt sfinți rămânând însă tot timpul oameni. Psihologicul e subordonat spiritualului chiar până la tragic, dar nu e falsificat. Dacă n'ar fi așa, nu i-am simți oarecum aproape de noi și ei n'ar mai putea avea rolul de intermediari între noi și Dumnezeu. La sfinții actuali vedem mai intim și mai documentar procesul sufletesc, înaltul realism, care-i străbate și-i mo-

delează. Iar acesta e un mare avantajiu în viața de înobilare a spiritului.

Un caz contimporan de sfințenie din cele mai sigure și mai emoționante este acela al sfintei Tereza din Lisieux.

Thérèse Martin s'a născut la 1873, a murit la 1897, a fost beatificată în 1923 și canonizată solemn în 1925. Ceeace impresionează, între altele, la această sfântă, este multiplicitatea și convergența factorilor, cari i-au impus sfințenia: înaltă și pură pasiune, voință, inteligență excepțională, talent literar, familie și educație cum rar se întâlnesc, împrejurări (războiul) cari cereau o accentuare a religiei, până și frumusețe fizică. Însăși calitatea și convergența acestor factori dovedesc o predestinare. După aceea, ceeace impresionează este entuziasmul popular, care a crescut în jurul memoriei sfintei și a impus Romei canonizarea înainte de termenul cerut de biserică. Dar ceeace produce impresia maximă și totodată formează esența sfintei, este doctrina ei, care a pus eroismul în lucrurile mici și nu în cele mari. Acest lucru nici nu se poate înțelege pentru cine nu cunoaște amănunțit viața sfintei. Eroismul său a constat nu în a face fapte extraordinare ca proporții, ci în a face „în chip extraordinar“ faptele mici, cum spune un biograf al ei (Gaëtan Bernoville). În realitate, e infinit mai greu să faci în chip extraordinar faptele mici, decât să săvârșești fapte mari. Căci faptul mare are oarecum dinamica lui, impersonală, și el fură omul, care se execută fără să aibă întotdeauna un merit corespunzător. A pune extraordinarul în cotidian, e ceva absolut personal și cu mult mai extraordinar decât extraordinarul. *Noi oamenii putem fi eroi din când în când, dar nu putem fi oameni cu adevărat întotdeauna!* Preferăm să fim când îngeri când satani, când semizeii și când reptile, decât să fim oameni în fiecare moment. În acest adevăr e cheia înțelegerii meritelor și noutății sfintei Tereza. Faptele extraordinare sunt rare, intermitente și sporadice, și sunt oarecum impersonale. Pe când a fi extraordinar în acțiunile mici, înseamnă a fi *permanent* în extraordinar și a fi cu toată încordarea voinței personale, neajutat întru nimic de dialectica teatral-romantică, a faptei. Nu ne gândim aici absolut deloc la vanitate, ci numai la aceasta: că faptul extraordinar implică o sete lăuntrică, un romanticism quasi halucinant, o logică autonomă, care, într'un fel, îl fac mai ușor de realizat decât faptul mic executat în chip extraordinar. Pentru cine meditează asupra vieții și sensului vieții sfintei Tereza, e clar că virilitatea ei eroică e mai mare decât a eroilor cu gesturi mari, oricât de desinteresate ar fi fost acestea și că în existența ei a fost, tocmai din cauza înțelesului pe care l-a dat sfințeniei, o notă

de tragic covârșitor. De aceea, de fapt, e tot ce poate fi mai impropriu să se spună că sfânta Tereza a făcut fapte mici: în fond, ea a săvârșit fapte *mari*, și-a pus toată permanența vieții pe o linie și într'o semnificație de cel mai pur extraordinar. Ea numai în aparență e o sfântă de fapte mici. Aceasta poate să o facă mai populară în multe mediuri, dar cu atât mai neînțeleasă căci, în adânc, e una din sfințele cele mai aristocratice și mai inaccesibile. Cei cari vorbesc de ea în diminutive și rămân la ele, sunt în afară de adevăr și contribuie la a doua tragedie — dacă se poate spune — a sfintei, la martiriul ei postum: acela de a nu fi înțeleasă în esența sa, care e eroicul în stare de respirație continuă.

În Apus, s'au scris foarte multe cărți despre sfânta Tereza, deși într'un timp atât de scurt. Însăși bibliografia tereziană ar fi o lucrare pe cât de importantă, pe atât de anevoios de alcătuit. Și asemenea cărți apar mereu, fiecare aducând o prezentare nouă sau un alt punct de vedere. De curând, d. I. M. Rașcu a dăruit publicului român o carte intitulată: „La Lisieux, cu sfânta Tereza” (București, 1934). Autorul acestei cărți a stat mult timp în Franța, e un erudit și un literat cu egală stringență și posedă privilegiul rar astăzi de a cunoaște viața religioasă în intimitatea ei severă și binefăcătoare. De aceea a isbutit să dea o carte excelentă despre sfânta Tereza din Lisieux. Ceeace era foarte greu, pe deoparte pentru că oricine vorbește despre această sfântă ori se apropie de ea pentru întâia oară, riscă să nu înțeleagă nimic, să i se pară totul insignifiant, să rămână numai la aparența de fapte „mici”, să nu vadă nimic deosebit, iar, pe de altă parte, pentru că după ce s'a scris atât despre acest subiect, nu e ușor să aducă ceva nou.

Calitățile acestei cărți sunt mai ales două.

În primul rând, pentru că are suflu autentic religios. D-l Rașcu nu și-a permis nimic din flirtul pur literar al unei Delarue—Mardrus, cu atât mai vinovat și mai distonant când e vorba de un subiect atât de grav. Deaceea în compunerea cărții sale s'a bazat de aproape pe „Histoire d'une âme”, autobiografia celebră a sfintei în stare să creeze ea însăși o sfântă, deși tocmai sfințenia prealabilă a făcut cu puțință o astfel de operă autobiografică.

În al doilea rând, pentru că — în afară de o alegere fericită a faptelor — realizează tot timpul o atmosferă lăuntrică și un stil, cari sunt felul d-lui Rașcu de a ajunge până la esența sfintei și a o vădi celorlalți. Despre sfânta Tereza din Lisieux se poate scrie în multe chipuri, și anume: istoric (cercetare strict documentară asupra sfintei); teologic (extragerea doctrinei ei și încadrarea în doctrina bi-

sericii); filozofic (detașarea semnificațiilor generale de spiritualitate); psihologic (schițarea caracterului sfinte și a luptelor lăuntrice, pe cari le-a purtat); moral (sintetizarea învățămintelor pentru știința eticei); pedagogic (inventarierea mijloacelor, de cari s'a servit, pentru a se educa și pentru a educa novicele date în seama ei); narativ (simpla povestire a vieții ei); dinamic-dramatic (prezentarea expresivă a dialecticei sfințeniei ei, a faptelor și etapelor vieții ei, căci experiența sa în Christos se pretează minunat la aceasta); pur estetizant (urmărirea de efecte exclusiv estetice); ori pur personal, arătând experiența spirituală a autorului cu prilejul cunoașterii acestei sfinte, etc. . . . În afară de acestea, mai e încă un chip de a vorbi de sfânta Tereza și la el recurge d. Rașcu: cel grav-idilic, pitoresc topit în muzicalitatea de zvonuri adunate pe matca aeriană a unui cântec interior, ceva recules și în imaculată revărsare, amănunțire de nuanțe prinse natural într'o disciplină grațioasă și suverană, pe scurt: ceva *descriptiv*, am zice o narațiune convertită în descriere, o povestire în culori și cântece subtile, o narațiune pictată și, încă, pictată în nuanțe și semitonuri, dar indicând mereu, în fond, prezența unui curs bărbătesc de viață spirituală. Expunerea autorului „La Lisieux, cu sfânta Tereza” are ceva aproape din toate chipurile de mai sus de a scrie despre sfânta Tereza, uneori mai mult alteori mai puțin, dar nota dominantă e lirismul descriptiv și discret, trecut prin etaje de multe filtre și valorificat de o înțelegere de ansamblu. Emotivitatea fină și adâncă organizată de o doctrină intrată în sânge și stilul cu multe alțițe, îi dau puțința să realizeze bogat acest lirism al descrierii în narațiune. Aici e elementul propriu zis nou, pe care-l aduce d. Rașcu în prezentarea vitezei și iubitoarei carmelite din Lisieux. Și, adăogăm, tot aici este și aspectul de sensibilitate românească întrebuințat pentru a aduce omagiu unei eroine a religiei. Căci stilul d-lui Rașcu are ceva duios și colorat, ceva melodic și pitoresc ca o succesiune de livezi sonorizate, având ici și colo o fluturare de incisivitate didactică — adică un ecou al sufletului românesc.

Sinteză religioasă dar fără nimic din profesionalismul teologic ori din stilul „sulpician”, laică în libertatea ei dar fără nimic păgân, informată dar înlocuind haina erudiției cu aceea a simplității, lirică dar fără dezorganizare, descriptivă în transmiterea peisagiilor spiritului tocmai pentru a lăsa să se perinde în feerie și într'un ritm domolit povestea sfinte — această carte e ceeace trebuia pentru a face cunoscută la noi sfințenia neotereziană. Visul autorului, purtat prin contingentele mai multor ani, de a da o viață a sfinte Tereza, a rodit

floare târzie și cu multe miresme. Tradusă în limba franceză, cartea d-lui Rașcu ar fi folositoare și acelei lumi, care cea dintâiu a inspirat-o. Fiindcă e una din cele mai bune cărți scrise despre sfânta Tereza. Iar învesmântată într'o nouă ediție, care să se bucure de o tehnică grafică la înălțimea conținutului și degajată de unele secundare scăpări din vedere, destinul său ar avea o situație mai favorizată.

La noi, această carte și această ofrandă poate întâmpina trei primejdii. Aceea de a servi ca aliment unui anumit snobism religios, ale cărui vagi teme încă mai circulă, câteodată, în tineretul nostru academic; aceea de a fi considerată drept roman, pe o temă mai tulburătoare, de către criticii noștri cari nu percep dimensiunea religioasă a realității; și aceea de a fi înțeleasă, de către spiritele comune și melodramatice, ca o viață romanțată. Ultima primejdie e și cea mai mare căci spiritul de „romanță”, pe care cu atâta finețe îl încondeiază un alt biograf al sfintei (Henri Ghéon), a îngrămadit mult moloz burghez peste memoria Terezei. Până acum, cartea d-lui Rașcu a realizat un număr de izbânzi sigure; nădărdim că acestea se vor înmulți și că ea va trece cele trei gherdapuri spirituale de mai sus, pentru a naviga mai departe liniștită și înțeleasă. Oricum, „La Lisieux, cu sfânta Tereza” va rămâne întotdeauna ceea ce este: un act excelent al unui om de știință; mai mult: al unui poet; mai mult încă: al unui credincios. Va rămâne documentul unui erudit ce se ascunde și rugăciunea unui poet.

VASILE BĂNCILĂ

PRINȚUL PORNEȘTE SPRE LEGENDĂ

Nimeni n'a știut nașterea aceasta cu semn
căci prințul s'a născut fără armură
și în loc să călărească pe un cal de rasă pură,
a călărit pe un cal de lemn.

Dar în cartea copilăriei a scris
pe nu știu care pagină,
să lase soarele închis
în burg, să crească paragină,
iar el să pornească spre o mare legendă.

A pus atunci pe ape fantasme și corăbii
și a înflorit cuvinte'n vârful de săbii.

Toți au râs, dar mai în urmă nu,
căci prințul pe unde trecea
înfloreau un aer pur, de holdă
și din fiecare pas câte-o stea.

Totuși nu i-a dat inima'n inel nici-o iubită
și nici o mamă, pentru vămi, florin, —
singură copilăria părăsită
a plâns un mic poem pe clavecin.

Ci sufletul prințului era numai liane
și numai ape limpezi în arcuș,
nici inima, nici ochii n'aveau rane
când a pornit spre marele urcuș.

Peste plecarea aceasta s'a tras
cearcăn colorat de amurg;
soarele și ceilalți oameni au rămas
să trăiască zilele, aceleași, în burg.

SCRIERE ÎN CÂNTEC

Plopii de brumă nu se mai văd în ape,
apoi cerul, ca un ochiu închis . . .
Amintirea e acum foarte aproape,
O găsești chiar prin ierburile ce-au murit de-atâta vis.

Privirile bolnave se uită împrejur;
aș vrea să te ascult prin alte ore
cum îți sună clopoștii la conduc.

Melodii dormeau în violini,
(le-am scris pentru trupul tău cu crini)
astăzi s'au trezit și m'au chemat
și'n amintire iarăși le-am cântat.

Peste ani, peste oameni, cântecul te'nseamnă
și te scrie cu deget de toamnă.

GEORGE POPA

BRAZDA ROMÂNEASCĂ VĂZUTĂ DE UN CĂLĂTOR ENGLEZ

A apărut în anul 1933, la Londra în editura „Methuen and Co.” o carte în limba engleză intitulată „Romania furrow” adică „Brazdă Românească” și scrisă de D. J. Hall. Acesta publicase în 1932 în aceeași editură un alt volum: „Enchanted Sand” („Nisip Vrăjit”). Cu o rară putere de expresie verbală și de pătrundere psihologică povestea o peregrinare făcută împreună cu tânăra sa soție prin deșerturile noului Mexic din Sudul Statelor Unite ale Americii, precum și viața lor prin satele indienilor de acolo, de al căror suflet încă încărcat de poezie și de înțelepciune primitivă supracivilizatului și intelectualizatului londonez se îndrăgostise.

Cartea a avut succes, deși inferioară ca realizare volumului următor de care mă ocup azi, și ne interesează căci ne arată temperamentul și preocupările esențiale ale călătorului nostru.

Mai toți apusenii, părtași unei culturi și civilizații mai evoluată: englezi, francezi, germani sau italieni — când călătoresc în țări — care din cauza unui trecut istoric vitreg — ca România de pildă — n'au putut ajunge încă la același nivel — fac greșeala să aducă prejudecăți mintale și bucurându-se de pitorescul local să nu ajungă până la sufletul adevărat al poporului însuși. Mulțumindu-se cu contactul ce-l pot avea cu populația orășenească trec prin sate în fuga automobilului și de se opresc ei la un conac boeresc, pe al cărui proprietar l-au cunoscut la ceaiul vreunei legații sau, în cazul cel mai bun, în țara lor de origină, de pe băncile vreunei școli de acolo cercetate împreună.

Acestui tip aproape general de călător, se raportă mai toate cărțile scrise de către străini despre România. Așa că de avem vreo privire adesea justă asupra peisajului românesc, și asupra țărânelui nostru ca element pitoresc, decorativ — dacă ni se pot da statistice sociale și economice lămuritoare sau raporta din gura altora opinii și anecdote politice — ceea ce este în realitatea adâncă, trăită

a satului, viața lui specifică, cultura lui sufletească atât de veche și de armonioasă în toate manifestările etice și estetice sale, le scapă firesc și nu se poate să nu le scape.

Și am fi de altminteri nedrepti să-i învinuim de neînțelegerea sufletului nostru autohton, pe acești vizitatori de departe, când chiar locuitorii băștinași ai orașelor, îi cunosc așa de puțin. A rămas din nenorocire între viața parazitara a tehnicii și civilizației altora care pulsează în orașe, și străvechea noastră cultură care dăinue încă patriarhal, cu nota ei originală românească la sate, o prăpastie străbătută de prea puțini.

Cu atâta mai de preț ne este deci mărturisirea acelor ce reușesc să arunce puntea de legătură desvăluindu-ne obrazul neschimbat al țării autohtone. Fie că vine, nealterat din realitățile satului și e de al nostru, cum s'a întâmplat cu Ioan Creangă din Humulești — fie, lucru mult mai rar și mai neașteptat, că ne sosește din Londra sub înfățișarea unui tânăr intelectual englez, plictisit de artificialitatea vieții moderne și mai ales sătul de o lume, care pierzând legăturile sale firești cu natura, nu mai poate participa la marile taine ale existenței.

În veacul în care tehnica civilizației omoară cultura străvechiului suflet poporan, încercarea scriitorului englez de a evada din cercul ucigător al progresului modern și de a regăsi, cu timpul și spațiul redobândit, seninătatea și echilibrul sufletului ancestral, merită o atenție deosebită. În fiecare zi, mii și milioane de oameni admiră vitejia și performanțele cuceritorilor aerului, care luptă să învingă puterea de inerție a materiei. Încercarea psihologică a lui *Hall* luptând printr'o bruscă transplantare să înfrângă inerția unei vieți mecanizate, ne pare tot atât de minunată. Iar faptul că autorul englez a ales drept teren al experienței sale tocmai țara noastră, dată ca pildă occidentului ca una din singurele țări din Europa unde o tehnică rău înțeleasă n'a stricat încă echilibrul ce trebuie să existe între pământ și omul ce-l muncește, între natură și creatură — nu poate decât să bucure și să măgulească sufletul nostru național.

Iată ce ne spune autorul dela început: „Nu cunoșteam nimic despre Estul European, căci nu călătorisem niciodată mai departe de Budapesta. Mă duceam pentru întâia oară în România. Doar acest fapt era sigur. Mi se dăduse o scrisoare de introducere către cineva acolo, care putea să mă pună pe urmele a ceea ce căutam". Deci călătorul nostru vine cu un spirit cu totul imparțial. Nu caută să vadă oamenii anumiți, ci sufletul unui popor. Coboară Dunărea singur, fără alt tovarăș decât gândul unei mari descoperiri. „Dimineața

trebuia să debarc la Giurgiu în România, încă fără nici o idee unde mă voi duce. Mi se spusese că în România voi găsi, singur în Europa, un popor care tot mai trăia aproape de glie, a cărui filozofie întreagă era a pământului, care gândea încă, așa cum gândesc și eu că lucrurile cari într'adevăr au însemnătate, și au putere sunt pământul, soarele ce-l încălzește și ploaia ce îi dă răcoare, vântul răscolind lanurile de grâu, iubirea în primăvară și nașterea în iarnă".

Decis că să cunoască sufletul țaranului român, să-i împărtășească viața în toate amănunțele sale, dela Giurgiu, Hall se sue într'un compartiment de cl. III-a. Astfel, ne spune el, „am călătorit până la București într'un vagon plin de țărani, de țărănci și de un milion de pui de găină". Această notă de humor britanic se va împleți până la sfârșit cu poezia adâncă și adâncul spirit de observație care umplu din belșug paginile volumului.

La București, românul pentru care avea o scrisoare de recomandare și care cunoștea limba engleză, întâiu îl privește neîncrezător, și îl întrebă dacă știe „cât de primitive pot fi primitivele noastre sate"; văzându-l hotărit, îi dă la rândul său o vorbă pentru un anume Octavian Fotină, ca să-i fie călăuză și să-l depună în satul din munții Argeșului, unde-i spune că va găsi ce caută. Englezul după patru zile de căutare prin București, dă de acest Fotină. Iată cum ni-l descrie: „Pielea lui, era întunecată ca pielea unui indian, ochii căprui și plini de lumină, și când zâmbea, ceeace i se întâmpla adesea, un îndoit șir de dinți argintii străluceau pe sub musteața neagră. Purta un amestec ciudat de strae sătești și de oraș — o cămașă albă cusută în ciabace, umflată la încheietura mâinii și căzând largă și în voie pe deasupra pantalonilor de dimie albă, o vestă neagră cu două rânduri de nasturi și o pălărie moale".

Grație noului său tovarăș, cu care se înțelege cu ajutorul dicționarului și a câtorva cuvinte franceze, autorul face cunoștința noțiunii timpului la români și a mâncării naționale. A doua zi des de dimineată, sosit la gară la 6½ așa cum i-a recomandat ciceronele său, află că trenul pleacă la 8. „Văzui atunci că Octavian Fotină nu se așteptase să mă deștept așa de vreme și astfel îmi dăduse răgaz suficient. Dar eram nou în țară și nu învățasem că timpul aici n'avea de fapt nici o importanță. Deci m'am plimbat pe peron, gândindu-mă ce plăcut era să fiu din nou pe meleagul unde orologiile nu guvernează mișcările locuitorilor" și autorul nostru adaogă malițios „cinci minute înainte de plecarea trenului, Octavian Fotină răsări radios ca la o întâlnire neașteptată".

Urmându-l, călătorul britanic ajunge cu trenul la Curtea

de Argeș, unde petrece noaptea în casa tovarășului. Aici englezul face cunoștința bucătăriei naționale. „Am mâncat, cum numai românii se pricepe să mănânce, imens și bine. Mai întâiu mămligă, un fel de budincă tare, ciorbă, un pui întreg la frigare, cu o farfurie umplută de salată și mult vin”.

În dimineața următoare, alături de tovarășul Octavian, în mașina de cursă, hodorogită, pe drumuri imposibile, cu pană de cauciuc peste pană, oprindu-se din sat în sat, bând cafele și luând dulceață cu toți cumetrii lui Fotină, crezând mereu că a sosit și mereu înșelat în nădejdea sa, abia pe înserate, englezul ajunge în satul unde trebuie să rămâie, la casa unui anume Nicolae Dumitrescu, așezată la marginea satului. Aici călăuza îl părăsește și se reîntoarce cu mașina la Argeș — și pentru Hall începe, viața nouă pe care o visase.

Experiența lui Hall o asemăn cu experiența unui Robinson Crusoe. Dar pe când Robinson din nevoie încercă să cerceteze și să-și adapteze viața insulei necunoscute pe care e părăsit, vizitatorul englez din plăcere proprie se străduie să pătrundă și să-și armonizeze sufletul cu acela al satului de munte argeșean în care a debarcat. Dela început o mie de obstacole îi par de neînvinș, iar simplitatea și înalta ospitalitate a țaranului nostru, buna lui cuviință, discreția sa desăvârșită, simțul său estetic și acel fond aristocratic de rasă nobilă și veche — cucerește și farmecă pe străin. „Înainte de a-i fi cunoscut, ne spune Hall, mă temusem că vor fi bănuitori față de mine... Dela început n'am găsit nici un fel de semn de neîncredere și ospitalitatea înăscută a neamului m'a făcut să mă simt curând unul de a-i lor”.

Prima dificultate, necunoașterea limbii dispare repede: „De câte ori deschideam gura trebuia să găsesc o vorbă românească, așa că peste puțină vreme puteam să spun, negramatical ceeace doream și să pricep multe din ceeace mi se spunea. Ori unde mă duceam nu mă părăsea dicționarul și limba română nu e prea grea”. Mai greu e însă cunoașterea celor nespuse, celor păstrate în suflet. La acel suflet autohton, la acea comoară de înțelepciune și de simțire românească autorul nostru va ajunge însă prin indoitul har cu care e investit propriul lui suflet: marea sa putere de pătrundere psihologică și marea sa putere de dragoste pentru o formă de viață care a păstrat nemijlocit legăturile sale cu marile legi naturale, cu elementele fundamentale, cu soarele și pământul, cu apa și aerul, cu jocul anotimpurilor și în care munca omului e în armonie cu poziția stelelor pe cer.

Grație spiritului său pătrunzător, din prima clipă, Hall își dă seama de adevăratul caracter a ceeace, atât de fals e botezat: lenea

țăranului român. Iată ce ne spune în această privință: „deoarece în Apus, am construit o lume, care ne strivește de nu suntem mereu ocupați, am făcut din muncă un standard al moralității și afectăm dispreț pentru ceea ce chemăm lene. Chiar în momentele noastre de recreație trebuie întotdeauna „să face câte ceva“. Poporul român n'are un astfel de fetiș; țăranii lucrează pentru hrana lor; atât. Ei nu sunt leneși. N'au uitat însă înțelesul liniștei senine“. Dealtminteri în straie țărănești, nu „costumat“ ca un estetic, ci îmbrăcat ca un lucrător al pământului, Hall nu împărtășește numai casa și masa, dar și munca familiei țărănești la care locuiește. Merge cu sapa la câmp alături de ei, muncește munca grea a țăranului cot la cot cu dânsul. Și la sudoarea propriei sale frunți el, supraintelectualizat occidental se logodește iar cu țarina roditoare. Noii săi tovarăși îl privesc mai întâiu cu surprindere — neînțelegând ce caută „domnul englez“, cum l-au botezat, printre ei. Dar în curând simplitatea și umanitatea lui Hall, le cucerește sufletele, precum și sufletul englezului e cucerit de dânsii.

Nu știi de ce toată cartea aceasta minunată îmi chiamă poruncitor în minte amintirile de copilărie ale lui Creangă. Numai că aici Hall nu-și reamintește copilăria ci învață, trăind-o, copilăria și fericirea patriarhală a lumii. Ca și Creangă copil, autorul hoinărește fie cu Costică, fiul gazdei la scădat și la vânat — fie că la logodna și nunta lui Ilie și Ilinca, sau la vre'o pomană de mort, ia contact direct cu obiceiuri milenare și cu un folklor (vezi capitolul despre „Paparude“ și „Caloieni“) pe care trăindu-l l-a cunoscut așa cum nu l-a cunoscut nici un orășan.

Il vedem astfel vizitând mănăstirea de maici dela Văleni, vechea cetate a lui Țepeș de pe Argeș, dar nu ca turist ci ca țăran din împrejurimi, venit la un hram sau abătut dela vânătoare.

Partea a doua a cărții se petrece în Ardeal într'un sat românesc de lângă Sibiu, unde englezul nostru ajunge cu totul incidental, după câteva luni petrecute prin dealurile și munții Argeșului. Anume Hall, urmează pe un prieten al său din sat, un oarecare Nicu Stănescu, care pleacă în Ardeal să-și vadă mama. Tot pasagiul ardelenesc al cărții fiind de Savoie și de adevăr, e cel mai tare argument adus de un englez imparțial și desinteresat contra întregii propagande revizioniste, făcută în apus de maghiari. Foarte interesant e și capitolul închinat sașilor cu titlul: „Imigrații“. Ceea ce e demn de relevat, e faptul că pe Hall nu-l interesează chestiile politice și naționale — și că drepturile noastre reies firesc din realitatea însăși a lucrurilor povestite. Deasemenea și cu capitolul final închinat unei vizite într'un

sat basarabean în jurul Tighinei, unde Hall fugind de orice amestec al vreunei călăuze oficiale, sau chiar numai orășenești, e recomandat de niște țărani din Ardeal, unui sătean căsătorit și proprietar acolo.

Dar o carte ca aceasta, unde mișună atâtea tipuri vii de oameni, minunat prinse în câteva cuvinte și unde descoperi la fiecare filă, cași în cartea lui Creangă — comori de observații, proaspete, inedite și adevărate, nu se poate rezuma. Ea trebuie citită, ca un document unic al unei mari aventuri sufletești. Hall are față de oricare autor român ce s'ar găsi în aceeași ipostasă un avantaj mare: obiectivitatea pe care o dă distanța în timp și spațiu a sufletului său englez. E cartea unui „gentleman” în sensul vechi al cuvântului — și un „gentleman” nu putea „cunoscându-l” așa cum l-a cunoscut Hall să nu facă deplină dreptate țaranului român.

Nu știu în toată literatura noastră pagini scrise cu mai multă căldură și cu mai multă dragoste despre săteanul român, și aceasta într'un stil simplu, fără înzorzonări de patos patriotic și sentimental.

N-ași vrea să termin aceste „marginalia” fără să atrag atenția asupra ilustrațiilor bogate și foarte reușite care împodobesc frumosul tipar britanic. Sunt fotografiile luate personal de autor și originalitatea lor e tocmai că nu reprezintă nici oameni, nici monumente celebre, nici măcar vederi pitorești, ci oamenii din sat și locurile pe cari le-a întâlnit Hall, cu numele și aspectul lor adevărat. Așa că ilustrația explică și lămurește textul și în acelaș timp îl autentifică.

Ar fi de dorit ca volumul lui Hall să fie cât mai curând tradus în întregime și bine tradus. Astfel am răspândi în masele marelui public cititor dela noi, cunoașterea celui mai frumos monument ce a fost ridicat vreodată în afară de hotare, sufletului adevărat al pământului românesc.

ION PILLAT

POETUL LUI HORIA

Pentru praznicul amintirii lui Horia și a tovarășilor lui de gând și de faptă, Aron Cotruș ne-a trimis din Polonia o plachetă de versuri¹⁾, închinată în întregime Moșului cu inima vitează, frânt de roată în iarna anului 1785, în Alba-Iulia, sfințită prin atâtea dureri și triumfuri românești.

Cine a urmărit evoluția poetului ardelean, a putut observa și până acum frecvența motivului-Horia în versurile lui atât de personale, împletite din durițăți de piatră și scăpărări de fulger. Stăruință ușor de explicat: Mai mult ca la oricine, la Cotruș nota națională și cea socială apar îngemănate până la identitate. O separație e cu neputință de făcut aici; ele coincid. E faptul cel mai caracteristic pentru dialectica istoriei noastre. E axa poeziei lui Cotruș.

De aceea, dragostea poetului — *dragoste* și nu demofilie vagă, nu milă teoretică și distantă — merge întreagă și năvalnică spre norodul desmoștenit și uitat pentru care „arar au curs pe aici, — prin vreme, râuri de cerneli cerești”, spre gloatele de țărani, exploatați cu inimă haină. Fiindcă ei și numai ei au meritul de a fi păstrat, în sânge, în grai și credință, substanța însăși a românismului, și numai pe obstinată lor voință se poate întemeia nădejdea unui viitor, spre care poetul aruncă priviri tremurătoare de îngrijorare sau aprinse de orgoliu.

Pentru Cotruș, Horia este întruparea simbolică a obscurei sete de dreptate care ne-a ținut treji, a instinctului de orientare care ne-a călăuzit prin beznă. E gestul de protestare și de răzbunare, gestul eliberator care ne-a învățat să ne cunoaștem și să îndrăznim. Iată de ce chipul „țaranului de cremene” se ivește, crunt, sau în lumină de apoteoză voevodală, în atâtea din versurile de până acum.

În placheta apărută recent e numai el, Horia, evocat din străfunduri de veac, țaran apocaliptic cu „țundră de flăcări pe umăr” pro-

1) Aron Cotruș, *Horia*, Varșovia, 1935.

filându-se amenințător pe cer, în nimb de mit însângerat, jertfă uriașă
căzută la răscrucea istoriei.

Arbitru în răfuiala cu milenară scadență

„între dârzul valah fără ieri

și'ntră putredul grof fără mâine”,

duhul lui s'a împrăștiat în munții și pădurile din care s'a încheșat pe
un moment, inima lui a devenit stema Ardealului, „singură, una, —
pe totdeauna...”

Astfel apare Horia în poemele acestea abrupte, colțuroase, scrijelite par'că în piatră. Compuse din linii drepte și unghiuri ascuțite, din superlativă ale graiului, poemele lui Cotruș nu cunosc blândetea ondularilor moi și dulceața nuanțelor. Ele nu sunt făcute să legene și dacă se potrivesc sau nu canoanelor estetice e o întrebare ce nu mă interesează când citesc aceste rânduri de foc ce mă poartă între nadirul și zenitul destinului românesc.

ION CHINEZU

BCU Cluj DIN CICLUL HORIA Library Cluj

UMBRA ROATEI.

Umbră roatei pe care sângerat-ai tu

se ridică și-acu,

despărțitoare

pe-aici între două popoare...

și cască încă

o prăpastie adâncă

ce, străjuită de aspri străjeri,

deschisă prin timp va rămâne

între dârzul valah fără ieri

și'ntră putredul grof fără mâine...

ARON COTRUȘ

DIN ECOURILE RĂSCOALEI LUI HORIA ÎN STREINĂTATE

P. S. Episcop *Roman Ciorogariu* dela Oradia a publicat sub titlul *Horia și Cloșca*¹⁾ o traducere a unui text unguresc, copiat de cineva²⁾ dintr'o carte a lui *Czövek István*, care la rândul său pretinde că l-a tradus „din scrierile lui Friedrich Schiller“.

În prefața traducerei românești P. S. Sa subliniază noutatea informației din acest text, necunoscut până acum și lumina nouă în care apare din el personalitatea lui Horia. Și pornind dela cuprinsul lui face apoi prognosticurile, cerute de asemenea descoperire, asupra autorului german și traducătorului ungur, a căror cărți n'a fost în măsură să le cunoască.

Confruntându-l însă cu literatura contimporană a răscoalei, se poate vedea îndată că acest text nu aduce nimic nou. El nu e decât o simplă compilație, cu o ușoară parafrizare literară a textului original, dintr'o broșură germană apărută în 1785. Numele imprimat pe foaia de titlu a cărții germane, pe care a tradus-o Czövek, nu e nici el al vre „unui sas cunoscător al pământului și oamenilor din Ardeal“, ci e — ceeace P. S. Sa nu îndrăznește să bănuiască — a însuși *poetului Schiller*. Cartea totuși nu e scrisă de el, — i-a atribuit-o numai traducătorul; prefața, care îi poartă numele, e și ea, desigur, numai un fals pentru o mai mare desfacere a cărții. Dar chiar un fals fiind, împrejurarea, pentru noi, nu rămâne fără importanță: numele lui Schiller din fruntea cărții a fost un motiv mai mult ca ea să fie citită.

Dacă ne oprim un moment asupra acestei compilații și îi urmărim geneza, o facem de-acum nu pentru a căuta vreo dată nouă în cuprinsul ei, ci pentru că ea e, tocmai în forma nepotrivită în care

1) Oradia, Tip. Diecezană, 1931.

2) De un intelectual român căci i-a dat titlul cu chirilice *Intâmplarea Hori și a Cloșcii pe a. 1784—1785* descrisă dintr'o carte ungurească tipărită.

vom vedea că a apărut, încă o dovadă de popularitate largă a numelui lui Horia și a răscoalei lui în streinătate și deci trebuie să-i dăm un loc printre izvoarele de informație, menite să împace sau să exploateze curiozitatea streinilor asupra acestui subiect.

Urmărirea aceasta va mai avea astfel încă un rezultat: reducerea noiei descoperiri la justa ei valoare.

Veștile despre răscoala țăranilor depășiră repede hotarele Ardealului și Ungariei, se opriră un moment la Viena, de unde se difuzară încurând în toate țările imperiului germanic și apoi și în alte țări apusene. Acest fel de mișcări, fiind o boală simptomatică a societății veacului al XVIII-lea, erau urmărite, oriunde se iveau, cu deosebit interes de lumea apuseană.

Izvorul cel mai prompt de informație era și pe-atunci tot ziarul. Mai ales ziarele din Viena (în primul loc *Wiener Zeitung*), după cari de obicei reproduceau și cele din alte centre apusene. Desigur mai mult prin intermediul Vienei ajungeau în coloanele ziarelor apusene și corespondențele din orașele ardelen³⁾.

La răspândirea veștilor în streinătate a contribuit mult și împrejurarea că tocmai atunci se începuse campania din Țările de Jos și în armata de 80.000, concentrată de împărat acolo, erau și ardeleni cari cunoșteau stările de-acasă și erau deci buni agenți de răspândire a întâmplărilor de aici. Unul din aceștia, poetul ungar *Avram Barcsay*, scrie în 7 Febr. 1785, dintr'un castel de lângă Luxembourg, că în acele provincii de sus făcuse mare zgomot răscoala lui Horia; nu fără mahnire trebui să audă în unele orașe că ea s'a făcut cu voia împăratului, care ar fi strâns averi imense din moșiile nobililor uciși⁴⁾.

Știrile de tot felul erau apoi secondate de multele stampe, desene, gravuri, medalii, reprezentând pe capii răscoalei și chiar scene din ea. Aceste lucrări, răspândite în străinătate tot prin intermediul Vienei, sunt foarte des semnate de desenatori și gravori cunoscuți în

³⁾ Ziarele contemporane nu sunt decât în parte cercetate. *N. Densușianu* în monografia sa r.u. citează decât unul unguresc, unul nemțesc și unul franțuzesc, iar *Bălcescu* a extras astfel de știri din *Journal Politique de Bruxelles* și *Gazette de France* (publicate de Papiu Ilarianu în *Tesauru de Mon. Ist.* III, 352—364). Știri de acestea vor fi încă multe, împrăștiate mai ales prin ziarele din Germania. Se găsesc după mărturia unei cronici contemporane, chiar și în cele olandeze și engleze. Ele vor trebui adunate căci, chiar dacă nu adaugă mult ca informație istorică, se poate vedea din ele gradul de interes al streinătății pentru răscoală și atitudinea pe care a luat-o față de ea.

⁴⁾ *Történelmi Tár*, 1904, p. 547.

Apus, iar ca locuri de reproducere găsim în josul lor orașele Viena, Erfurt, Regensburg, Königsberg, Strasbourg, Nürnberg, etc.⁵⁾. Poetul Barcsay ne spune și el, în scrisoarea citată, că pe acele locuri portretul lui Horia se vindea în gravuri de aramă, având pe o parte inscripția *Horia Urss Rex Daciae*, iar pe cealaltă o inimă străpunsă de un pumnal.

Portretele, știrile răspândite prin ziare și prin graiu viu, erau mijloace facile și laconice de popularizare. Cu o informație mai complexă au trebuit să vină cronicile. Încă în cursul anilor 1784—85 apărură vreo șase tipărituri în nemțește și una în franțuzește pentru a satisface curiozitatea cititorilor de atunci în aceste limbi⁶⁾. Ca loc al apariției la una e indicat A. Iulia—Sibiu, la a doua Viena și la una Strasbourg-ul Vor mai fi apărut în streinătate și din cele cari nu indică locul. Mai târziu vin și altele. Istoria răscoalei intră apoi și în alte lucrări istorice, ca de pildă în Istoria Universală a abatelui *Millot*, tradusă în nemțește și completată de profesorul din Kiel W. E. Christiani (1794) și în Memoriile pentru istoria Iacobinismului ale lui *Barruel* (1797).

Se'nțelege, în streinătate stările dela noi erau prea puțin cunoscute. Știrile din ziare, trecute de obicei prin filiera Vienei, trunchiate apoi sau transformate în simple știri de senzație, nu puteau să dea decât o imagine vagă și de valoare foarte îndoielnică asupra răscoalei. Cronicile nici ele nu aveau informații precise, nici chiar cele apărute în Ardeal și după stingerea răscoalei, căci nu cunoșteau încă materialul documentar oficial. Judecățile nu se sprijineau astfel decât pe aproximații.

Aceste cunoștințe, firește, sunt tot mai disparente din ce ne depărtăm de Viena și apoi de cercul țărilor germane, unde stările dela noi erau pe-atunci relativ mai bine cunoscute. E foarte explicabil: Ardealul gravita politic spre Viena — făcea doar parte din imperiu —, iar cultural spre lumea germană. Il făceau cunoscut acolo în primul rând Sașii cari studiau în universitățile germane. Sași vor fi și autorii acelor broșuri germane asupra răscoalei.

⁵⁾ Ioan C. Băcilă, în articolul *Portretele lui Horia, Cloșca și Crișan*, (rev. *Transilvania*, Ian. 1922, p. 15—63, — descrie 72 astfel de lucrări, a căror originale, aproape toate, poartă inscripții nemțești și sunt făcute de streini — din Ardeal și din Apus.

Di. Dr. *Octavian Beu* a strâns și dsa un număr important de gravuri streine, necunoscute până acum, pe cari le va edita insofite de un studiu. Și se vor mai găsi și altele prin colecțiile și publicațiile streine.

⁶⁾ Descrierea lor la Veress, *Bibliografia română-ungară*, II p. 29—38.

Dar părerile Apusului nu erau numai în funcție de aceste informații, ci și de solul în care ele cădeau.

În cercurile oficiale și în general în clasele conducătoare, natural, răsculații erau considerați — întocmai ca și la ei acasă — simpli răzvrățiți împotriva legilor lui Dumnezeu și oamenilor, asemenea tâlhariilor de drumul mare; demni prin urmare de cele mai crude prescripții ale codurilor de atunci.

Cititorul de rând îi va fi văzut cu ochii ziarului sau croniceii pe care o citea și va fi căutat în întâmplări mai mult partea de senzație. Îl vor fi interesat mai cu seamă căpitanii, pe cari îi va fi asemănat cu acei haiduci, cunoscuți și în Apus, cari bagă groază în potentăți și negustori și se bucură de simpatia poporului de jos.

Mai interesante rămân însă — ca'totdeauna — glasurile din lumea intelectuală. Cele din cronici oscilează între părerile extremiste ale clasei de sus și între o demofilie, caracteristică absolutismului lăminat de-atunci. Dar alături de ele s'a ridicat și unul de cea mai pură esență revoluționară. Un intelectual — francez probabil — îndată după uciderea lui Horia și Cloșca, se grăbi să adreseze împăratului o scrisoare deschisă⁷⁾, în care, teoretizând asupra suveranității poporului și drepturilor lui la răzvrătire în termenii ideilor lui Rousseau, le luă apărarea cu tot acel idealism aprins, în atmosfera căruia s'a pregătit revoluția cea mare.

Cartea nemțească, tradusă în ungurește de Czövek, a fost scrisă, se pare, pentru curiozitatea cititorului de rând, amator de întâmplări extravagante: pentru cititorul de romane în fascicole, am zice azi. În cele două volume ale ei se povestește viața și faptele alor vreo 14 haiduci, rebeli, spioni, falsificatori, etc., a căror faimă a făcut ocolul Europei în veacul al XVIII-lea. Printre ei vestitul Cagliostro, cazacul aventurier Pugacev, contele alchimist Cajetani, și alții... și bineînțeleș și „rebelii și tâlharii” Horia și Cloșca⁸⁾.

7) *Seconde Lettre d'un Défenseur du Peuple à l'Empereur Joseph II, sur son reglement concernant l'émigration et principalement sur la révolte des Valaques ; ou l'on discute à fond le droit de révolte du Peuple.* Dublin 1785, 8°, 98 p. (Biblioteca B. P. Hașdeu). Extrasă de N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia*, p. 7—10.

8) Titlul complet al cărții e *Schauplatz der ausgearteten Menschheit oder merkwürdige Lebensumstände der berühmtesten Bösewichte und Betrüger der neuern Zeit. Mit einer Vorrede von Friedrich Schiller. Zweyte vermehrte Auflage.* Gotha und Weimar, 1908. Titlul îl luăm după volumul II din ediția a II-a, care se găsește în biblioteca liceului reformat din Cluj. Volumul I în care e și textul care ne interesează, lipsește; îl cunoaștem numai din traducerea ungurească. Cartea n'a putut fi descoperită nici în alte biblioteci vechi, mai importante, din Ardeal.

În prefața cărții, semnată cu numele lui Schiller, se fac câteva considerații — în traducerea ungurească destul de neinteligibile — asupra mobilelor psihologice ale acțiunilor omenesti și consecințelor morale pe cari le va putea trage istoria din faptele rele ale oamenilor⁹⁾.

Textul asupra răscoalei e compilat după broșura *Horja und Klotska...*¹⁰⁾, scrisă parte înainte de condamnarea lui Horia, parte îndată după uciderea lui. Broșura aceasta mai are o versiune¹¹⁾ și e extrasă și într'un ziar francez¹²⁾. Era, se pare, cea mai răspândită. În tot cazul e cea mai întinsă (71 p.) și cea mai exigent scrisă dintre broșurile germane. Ea a apărut foarte probabil în streinătate¹³⁾. Autorul ei până acum e necunoscut, dar după scris el e un intelectual cu idei sociale cari, dacă nu-i depășesc vremea, cel puțin țin pas cu ea, — vr'un publicist cu reputație de fizionomist, căci în broșură își afișează în special această calitate. Despre însușirile poporului român — descendent al coloniștilor romani din Dacia — vorbește în termeni măgulitori. Pentru capii răscoalei are judecăți aspre, în schimb pentru poporul de jos are multă înțelegere, îl tratează cu condescendență și îi ia cu hotărîre apărarea față de nobilimea parazită și abuzivă, găsind și el că „tot mai mult plătesc două mâini cari lucrează, decât

BCU Cluj / Central University Library Cluj

⁹⁾ În bibliografia *Goedeke*, unde se cuprind nu numai operele, ci și toate mărunțișurile scrise de Schiller, această prefață, se înțelege, nu figurează. Că nu e scrisă de el o spune și conținutul ei, dar și natura cărții. Schiller n'ar fi prefațat o astfel de carte, — decât doar în tinereță, pe când scria *Die Räuber*. Or, ediția a doua a acestei cărți a apărut după moartea lui Schiller (1805) și poate... și ediția întâia. Va fi fictiv chiar și locul apariției (Gotha și Weimar), căci la sfârșitul cărții se face reclamă numai pentru cărți apărute la Mannheim.

¹⁰⁾ *Horja und Klotska Oberhaupt und Rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen* Etc. *Karlsburg und Hermannstadt*, 1785. În *Kommission in der Buchhandlung der Gelehrten zu Leipzig*. Titlul complet, textul nemțesc și traducerea românească în *Tesauru de Mon. Ist.* III, p. 297—340.

¹¹⁾ Densușianu, o. c. p. 11.

¹²⁾ *Tesauru de Mon. Ist.* III, p. 361—364.

¹³⁾ Indicarea A. Iuliei și Sibului ca loc al apariției putând să fie numai un truc al editurii, obișnuit în acel timp, pentruca informația să pară mai autentică. Densușianu, o. c. p. 10, în notă, crede că a apărut în Germania pentru multe greșeli de tipar din numele de persoane și locuri. Că n'a fost scrisă în Ardeal se poate deduce însă și din cuprins, și din natura unor informații. De unde era să cunoască cineva, care scria în Ardeal, părerile ziarelor olandeze și engleze, de pildă, despre răscoală? Și apoi cu acele aspre judecăți asupra nobilimei, pe cari le cuprinde, cu greu ar fi putut apare în Ardeal, fără ca să fie urmărită de oficialitate. Un indiciu e și faptul că a fost pusă în vânzare printr'o librărie din Leipzig. Părerea dlui Veress (*Bibliogr. română-ung.*), că ea totuși ar fi apărut la A. Iulia, are deci puțini sorți de a fi ni merit adevărul.

o gură care numai mănâncă¹⁴⁾). Acesta da, ar putea să fie vr'un sas cunoscător al pământului și oamenilor din Ardeal.

Dar în informația lui, pe alocuri veridică, se amestecă adesea svonurile fără nici un temei, cari circulau atunci, mai ales la Viena. Horia, frate al unui episcop român, fost ofițer într'un regiment de husari, cunoscător perfect al limbii germane și cititor cu temei al clasicilor germani, era o simplă plăsmuire a Vienei, unde la începutul răscoalei se răspândise vestea că autorii ei ar fi nobili. Horia, în această versiune, era construit din svonuri disparate și, evident, în acest portret al lui se amestecau și svonurile cari circulau pe seama ofițerului aventurier Salis, pe care îl urmărea de mai înainte oficialitatea și-l bănuia acum de autor al răscoalei.

În compilația de care ne ocupăm, textul acestei broșuri a scăzut aproape la numai o treime. Compilatorul se rezumă mai mult la persoanele lui Horia și Cloșca. Omite sau reduce mai ales generalitățile, comentariile, învinuirile aduse guvernului și tăragănelilor armatei și apoi atrocitățile nobilimii insurgente. Omite în întregime și acele pretențioase analize fizionomice ale portretelor celor trei capi ai răscoalei, dela sfârșit. (Sau poate va fi compilat cronica după vreo versiune în care lipsea această a doua parte și deaceea nu cunoaște nici pe Crișan).

Părțile menținute în schimb n'au suferit nicio modificare de fond, decât doar ici-colo ușoare schimbări de stil pentru a face culorile mai stridente și unele intervertiri de aliniate pentru a ușura cursul povestirii. Abia pe paginile dela sfârșit se adaugă câteva informații, luate din vr'un ziar strein sau din cine știe ce alt izvor.

Textul astfel trunchiat a degradat și figurile și culoarea evenimentelor, totuși nu așa de mult ca el să încapă în titlul țipător al cărții. Pentru această accentuare în rău va fi purtând vina și traducerea ungurească¹⁵⁾, în care s'au făcut dealtfel și unele intercalări, pornite din ura traducătorului. În textul tradus din nemțește expresiile desigur s'ar atenua.

Atât această versiune, cât și traducerea ei în ungurește, au fost până acum necunoscute. Meritul de a le fi descoperit îi rămâne traducătorului în românește. Ele dacă nu aduc nimic nou pentru istoria

¹⁴⁾ *Tesauru de Mon. Ist.* III, 317.

¹⁵⁾ Intitulată și mai grozav: *Az Európai Hires zsványok, útonálló tolvajok, gyilkosok, haramiák, lázadók és pártütök tüköre, mellyet Siller Fridrik irásai-ból Fordított Czövek István. Pesten, Trattner János Tamás betűivel 's költségeivel 1817. 2 volume.* Pentru biografia și lucrările lui Czövek vezi Szinyei, *Magyar irók élete és művei* II, 543.

răscoalei, sunt în schimb două dovezi în plus pentru popularitatea ei. Acele epitete tari, risipite cu mână largă de documentele vremii, să nu ne surprindă: aruncate din tabăra adversă, azi, nu sunt decât criterii pentru greutatea acțiunii răzvrătiților de-atunci.

Era nevoie de o clasare a noiei descoperiri și pentruca această „altă lumină”, în care apare din ea Horia, să nu fie greșit prețuită. Horia, departe de a fi avut cultura pe care i-o atribuie, era un simplu țaran, despre care și azi ne mai îndoim dacă știa măcar scrie și citi. Fapta lui, tocmai de aceea, e cu atât mai mare.

D PRODAN

HENRIETTE STAHL, STEAUA ROBILOR

Numele Henriettei Stahl este încă puțin cunoscut în Ardeal. Deaceea, înainte de a vorbi de *Steaua Robilor*, câteva note introductive sunt necesare. Ele încearcă să definească un talent pe care îl consider printre cele mai reale (și, după o triere serioasă, nu avem prea multe) ale literaturii noastre contemporane.

D-ra Stahl a publicat întâi un roman — *Voica* (acum tradus în franțuzește și publicat în fasciculele succesive ale revistei lui *Henri Poulaille* — *La Courte Paille*). *Voica* este un roman țărănesc. Un sat de lângă București. Drama Voichii care și-a părăsit gospodăria, bărbatul la care ține, fiindcă acesta vrea să aducă acasă pe un copil al său din flori, din război — copilul unei țigănci. Dar fără să vrea să-i dea (este condiția cu care *Voica* s'ar împacă) o bucată de pământ care să fie a ei, care să-i asigure zilele dacă el ar muri... Dramă nu socială, ci de analiză psihologică. Elementul social — obsesia pământului, care se găsește în toată viața agrară, în toată lumea — dă numai culoarea crudă, obiectivă, de realitate, dramei psihologice. Nu psihologie de introspecție, ci notare vie de reacții, simple, autentice. Tranșă de viață dela țară, nefalsificată de nici o tendință, de nici o demonstrație, de nici o idealizare. Dar nici naturalism. Odată subiectul înțeles, izolat, adică devenit un adevăr care se menține singur, prin densitatea lui proprie (obiect complex de tendințe sufletești, de situații, în care se amestecă dragoste, mândrie, cruzime, interes, în forma lor simplă, țărănească), arta este numai demonstrarea adevărului intern subiectului: ordonare care luminează mai egal valorile obiectului intelectual pe care înțelegerea l-a format. Ceeace esteticienii germani numesc *Gestaltung*.

Cu cât adevărul subiectului este mai bine înțeles (nu reprodus) cu atât mijloacele de expresie pot fi mai simple, mai reduse, mai sobre. Deaceea *Voica* D-rei Stahl caracterizează satul din Vlașca cu atâta putere. Realismul puternic pare a-și împrumută virtutea sa însuși obiectului. Secretul construcției solide a *Voichii* nu este vre-un *partis pris* de obiectivitate: este în înțelegerea desăvârșită a obiectului tratat.

Din ceace a scris D-ra Stahl, *Voica* este mai apropiată de sufletul Ardealului. Viața rurală este în esența ei, aceeași dincoace și dincolo de munți. În timp ce literatura modernă a Bucureștilor (cari mie

nu-mi plac) urmărește, de multe ori necritic și (afară de câteva excepții), fără a realiza opere de artă, dăre de reflexe apusene sau cultivă, sub pretext de realism, mahalagismele vieții noastre urbane, Ardealul își continuă încă plăcerea literaturii de viață țărănească: singura viață a noastră proprie, până vom crea o nouă ideologie autochtonă. *Voica* oferă un punct de comparație, un document sigur: viața țaranului din fostul regat. Din comparație se poate desprinde o esență.

Pentru caracterizarea Drei Stahl faptul că primul său roman a fost un roman țărănesc este important. D-ra Stahl a trăit, trăește în București. Satul l-a cunoscut într'o vacanță. Este important faptul că pe când cei mai mulți își caută materia primului volum în viața care le este mai familiară, în amintirile lor personale, D-ra Stahl a avut nevoie de o materie cu totul străină, exterioară. O materie dură, care se cizelează greu dar cu plăcere. Fiindcă lași la o parte tot ce este al tău, — fiindcă din tine nu rămâne decât înțelegerea. Materie care permite, tocmai fiindcă este exterioară, o tratare, rezultate sigure. Este nevoia temperării printr'un obiect rece a prea multor posibilități, o voință de disciplină, garanție a artei serios înțeleasă.

Dar lași la o parte ce este mai personal, obiectivele cele mai intime. Deaceea cei cari așteptau ca D-ra Stahl să continue în genul *Voichii* au fost mirați de *Nu poate fi*. (Viața Românească, apoi culeasă în volumul de nuvele *Mătușa Matilda*). D-ra Stahl consideră *Nu poate fi* ca o pagină pur lirică. Sunt notațiuni — crescute până la exasperare — de pură introspecție, de dragoste, de chin interior, în care nu mai știi ce este real, ce este halucinație. Judecat obiectiv, poate că este redarea unui caz patologic. În cariera D-rei Stahl *Nu poate fi* este — cred — o reacțiune la exterioritatea obiectului *Voichii*. Aceeași voință de a desemna puternic și clar contururile se aplică acum unei materii, unei notări de nuanțe pur interioare. Tot ceace structura obiectivă a *Voichii* refulase, tășnește. Lumea din afară a dispărut, rămâne numai șuvoiul interior, dens prin voința autorului de a-l concentra, de a-l transforma într'un obiect de studiu obiectiv; dar; — în el —, negăsindu-și limită, exasperat. Tendința este aceeași: de a extrage o *esență*: acolo (*Voica*) a unei părți de viață obiectivă, aici svârcoliri interioare.

Nu știu dacă *Plumb*, piesa de teatru publicată în *Viața Românească* se ține pe scenă. Personajile sunt aproape abstracte, caracterizate numai prin tendințele lor lăuntrice. Un fel de mecanică cu suflete: construcții, opoziții, rezultante, fără nimic care să distreze dela drama pur interioară.

Așa nota R. Rolland despre interioritatea muzicii lui Tristan: „Wagner nu și-a dat nici osteneala să picteze un colț de mare...”

Plumb este un moment de tranziție. Dar care definește bine domeniul cel mai propriu al D-rei Stahl (mai propriu decât observația ironică din *Bătălia dela Port Artur* care îmi place mai puțin): domeniul înțelegerii analizei interioare lucide. Este astfel deschis drumul romanului de analiză. Incercările dramatice, compoziția strânsă pe care o cere scena, acordarea atentă a registrului interior cu reacțiile exterioare a personajilor sunt, pentru romancier, o excelentă educație. Duc la desăvârșirea tehnicei.

Steaua Robilor unește introspecția acută din *Nu poate fi* cu un realism puternic ca acela al *Voichii*. Maria este o fată simplă — din mediul neutru al micii burghezimi bucureștene — pe care dragostea înșelată o face să fie lucidă. În dragoste, spune d-ra Stahl, sunt trei soluții: sau te omori, sau reincepi același și același minciună sau accepți realitatea așa cum este, lucid. Maria iese din criza sa transformată, cu voința de a nu se mai minți, de a nu mai minți pe alții, de a vedea clar, de a spune lucrurilor pe nume. Limbajul ei este transformat: expresia pe care o întrebuințează des — aproape cinică — „a fi împreună” și din care orice miraj al dragostei este eliminat. „Am așteptat să văd că ai putea ține la mine. Nu se poate. E inutil. O știm amândoi. La ce bun chinul ăsta? Luciditate, care o face străină mediului său (taxată de nervoasă: aceasta explică totul pentru ai ei) — luciditate, care îi complică viața — o opune vieții care se trăește banal, zi de zi, care crează drama ei. Cadru larg pentru confruntare de valori — opuse.

Desigur nu o autobiografie. Și D-ra Stahl a protestat cu drept cuvânt. Dacă rândurile de mai sus au putut da o idee despre arta D-rei Stahl atunci se înțelege că pentru ea problema identității dintre autoare și personajele sale nu se mai pune. Este destul să ai ochi și condei — scrie Gide undeva — ca să pictezi ființe pe cari le-ai întâlnit; este ce fac mulți dintre romancierii. Dar crearea de personaje *noi* este o nevoie a acelor pe care o complexitate prea mare îi chinuște, pe cari propria faptă nu-i epuizează. Pentru D-ra Stahl, Maria este una din problemele pe cari și-le poate pune o geometrie interioară, construită de voința de a înțelege viața lucid, fără nici o reticență. Nu este o autobiografie, dar autoarea împrumută creaturii sale pasiunea ei de predilecție: a vedea clar. Ceeace în modul de a fi al Mariei pare nenatural, inuman (de ce își complică inutil viața, îmi spunea un prieten cu care discutam cartea, cu mania ei de a spune adevărul, când ar putea trăi simplu, ca toată lumea?) arată bine că este o problemă creată. Maria se găsește tot așa de rar în realitatea de toate zilele ca un triumf perfect în experiență. Dar, afară de experiență, ireală, geometria ne asigură posesia unei esențe a experienței, a lumii.

Concluzia care se desprinde, cred, din *Steaua Robilor* este o filosofie a milei, a milei pentru alții, a unei durități față de sine însăși. Credința în eficacitatea efortului de înțelegere internă dus adânc, poate credința unei perfecționări a noastre, posibile.

Dar dacă reacțiunile Mariei par câteodată extreme, este că viața nu admite prea multă luciditate. Luciditatea împiedică, poate distruge viața. În *Steaua Robilor* viața reală cedează cu totul pasul impulsiei căutării interioare. Personajele din jurul Mariei sunt redete sobru, uneori caricatural. Cred că mai târziu *Steaua Robilor* va apare în cariera D-rei Stahl tot ca un moment de tranziție. D-ra Stahl scrie fiindcă are într'adevăr ceva de spus. Putem aștepta dela ea o frescă largă, în care viața reală, banală să-și reia drepturile de care *Steaua Robilor* a deposedat-o, și în care lupta ei cu efortul de înțelegere, de perfecționare al spiritului să fie dus pe registre multiple (nu numai „un caz”) cu forțe egale împărțite: orice artă serioasă ajunge totdeauna la o filosofie critică a vieții, la o teorie a cunoașterii.

CEZAR PETRESCU: DUMINECA ORBULUI ¹⁾

Fecunditatea literară a d-lui Cezar Petrescu e într'adevăr impresionantă. Există o imensă experiență de viață în acest scriitor de structură balzaciană, care se cere mereu revărsată. Cândva, în prefața aceluia volum, prea sever criticat de recenzenții noștri: *Plecat fără adresă*, d. Cezar Petrescu căuta să lămurească publicul, mai corect să se desvinovățească, de ce scrie așa de mult. Rețin aici din mărturisirea de credință cuprinsă în rândurile prefeței, bogată de altminteri în sentimentalism retoric, următorul fapt: din întreaga literatură română contemporană singur Cezar Petrescu și-a conceput opera pe un plan vast și organic. Numai el, dintre toți scriitorii noștri de astăzi, a transpus în romanele sale aspectele caracteristice și multiple ale acestui veac complex și nedefinit, dar atât de darnic în izvoare de creație pentru ochiul ce poate despica adâncurile. Opera lui este icoana vremii sbuciumate în care a trăit, cu alte cuvinte o frescă epică de proporții ample a timpului său. Fiindcă, e știut, romancierul este postul de recepție și de transfigurare a vieții ce se frământă împrejurul lui. Trebuie doar captată această frământare și preschimbată în cristale de artă. Iată menirea lui.

Prin urmare când scrii despre o carte a d-lui Cezar Petrescu nu ți-e îngăduit s'o privești ca fragment. Trebuie s'o integrezi — cărămidă într'un zid — în ansamblul operei. După ce romanul precedent *Aurul Negru*, continuare a *Comorii Regelui Dromichet*, ne dăduse descrierea unuia dintre cele mai relevante procese ale vieții românești: acela de industrializare rapidă a regiunilor noastre petrolifere, de curând d. Cezar Petrescu prin *Dumineca Orbului* ne readuce la București, în mediul viciat și disolvant al capitalei.

Întreaga acțiune a romanului se petrece într'o zi, zi tristă: în dumineca zisă a orbului. Pe coperta cărții e întipărită o filă de calendar: 13 mai 1934. Are o semnificație covârșitoare acest 13 mai, deoarece nota dominantă a romanului, e fatalismul. Mâna nevăzută a unui destin crunt reținează cu diabolică abilitate existențele împovărate parcă de un blestem fioros, ale tuturor personajilor. 13 — cifră fatidică din colții căreia nu scapă nimeni. Deseori, în timpul lecturii, te cuprinde un fel de revoltă împotriva fatalității, diriguitoria supremă și incapabilă a nevinovatelor vieți ce cad sub greutatea ei.

Gina Alimănescu, profesoară tânără la Oradea, venită în București cu prilejul nunții unei prietene a ei, și Sergiu Miclăuș, funcționar într'un târg provincial din Transilvania, deabia ieșit de pe băncile universității, venit și el în capitală pentru a lua parte la înmormântarea mamei lui vitreșe, — sesizați contrastul — sunt cele două puncte centrale împrejurul cărora se polarizează acțiunea.

Gina și Sergiu se cunosc în gara de Nord, datorită unui mic accident cam prozaic. Între ei se leagă o iubire nenorocită. O iubire im-

1) Roman, Universala Alcalay.

pedecată de nemila împrejurărilor să se realizeze, și care din seara cunoștinței se va transforma într'o dureroasă și continuă poezie a așteptării.

Ei vor să se întâlnească dar nu pot. Grijiile înmormântării pe de o parte și pregătirile în vederea nunții pe de alta, le pun în cale stavile de netrecut. Cu fiecare clipă mântuită, iubirea lor devine mai intensă, și totodată mai puțin favorizată de soarte. E un joc bizar de coincidențe, pur accidentale, în acest roman. Povestea înduioșătoare a celor doi servitori devotați Matei și Raveca, despărțiți de ani de zile și umblând acum mereu unul după altul pentru a-și împărți ne-zăsurile bătrâneții în două, vine să se împletească într'o măsură oarecare melodramatic, cu istoria dureroasă a tinerilor îndrăgostiți.

Hotărît, dacă Cezar Petrescu nu mânuia firele încurcate ale întâmplărilor cu o uimitoare putere de stăpânire și cumpăt, risca să treacă în teatralism. Numai talentul său rutinat și pus de multe ori la grele încercări a fost în stare să salveze un volum care la un moment dat se găsea pe muchea ratării.

Din mulțimea oamenilor ce-și târăsc existența lor de vierme neputincios prin paginile *Duminecii Orbului*, e de reținut figura descrisă în linii vigoase a lui Ioachim Grult, inteligentă lucidă și analitică până la cruzime. Ioachim Grult zădărnicește bucuriile, dealtfel rare, ale celor din vecinătatea lui, rostindu-și intuițiile pătrunzătoare cu cinică desinvoltură. Pe unde merge, el lasă dără de venin și teamă în urmă. Lumea îl socotește nebun și tocmai de aceea Grult își cultivă cu și mai atroce voluptate, răutatea. Adică propriu zis nu răutatea, ci cinismul.

Valeriu Dragomir, tipul omului desagreăat de patimi, iremediabil cartofor și bețiv, dar în ultimă analiză bun la suflet e portretizat cu remarcabilă forță.

Deasemenea Ion Idiceanu, fostul elev strălucit de liceu, astăzi încolțit de tuberculoză, din pricina muncii sale extenuante de laborator.

E știută înclinarea lui Cezar Petrescu de-a vedea Bucureștii în deosebi sub aspectul vieții decăzute. Desfrâul și viciul, viciul acela aproape biologic, sunt însușirile (!) tinerilor infectați de climatul capitalei. Văd în această înclinare a scriitorului nostru, dorința ca literatura lui să aibe cât mai vii contingente cu actualitatea. (În trecut fie spus totul se petrece doar de câteva luni).

Sfârșitul romanului e tragic. Sergiu Miclăuș căutând-o acasă pe Gina cu întârziere, n'o găsește. Văzându-și închise posibilitățile de a o revedea, aici intervine figura tantei Catriona, mătușa Ginei, el pleacă să-și îneco suferința în beție. Pe drum se întâlnește cu Valeriu Dragomir, care îl duce într'un club de cartofori, unde Sergiu își pierde toți banii.

Gina îl așteaptă mereu să se reîntoarcă din „platoul Pamih“.

Dumineca Orbului putea foarte bine să se numească așa: București, 13 mai 1934. Vreau să spun că Cezar Petrescu a înregistrat în romanul său ceea ce se întâmplă la București într'o zi: înmormântări, căsătorii, asasinate, pierderi, accidente, etc.

Ultimele file cuprind o serie de reflexii filosofice, diletante evi-

dent, dar nu mai puțin adevărate. D. Cezar Petrescu se integrează de minune în sensibilitatea moldovenească. Deși inzestrat cu mare har epic, încă n'a putut să-și lepede pe deplin specificul regional. Sinteza dintre vigoarea sa epică și lirismul său moldav, are nu rareori scilipiri de înaltă frumusețe.

Dumineca Orbului e unul dintre cele mai bune romane ale d-lui Cezar Petrescu. E deplasat însă să ceri unui romancier fecund, adaug uluitor de fecund, să fie întotdeauna la nivelul ridicat al talentului care l-a dovedit cu prisosință prin *Intunecare* și *Comoara Regelui Dromichet*.

E suficient atâta: Cezar Petrescu nu se repetă. El aduce ceva nou cu fiecare carte. Iar când își concentrează puterea muncii vreme mai îndelungată scrie opere masive.

SEPTIMIU BUCUR

CRONICA IDEILOR

P. P. NEGULESCU, GENEZA FORMELOR CULTURII

D-l Negulescu, în lucrarea de față, își manifestă în chipul cel mai probant modul de a gândi și de a soluționa problemele pe cari le abordează; d-sa constituie tot ce poate fi mai depărtat de tipul dogmatic sau constructiv, prezentând trăsăturile extreme ale tipului critic de gânditori. Autorul se teme de a nu deveni tranșant în obiecțiile aduse diferitelor materialuri de informație utilizate, astfel încât critica este trecută printr'o serie de filiere, lăsând câmp liber să se ciocnească între ele teze opuse, întrezărindu-se numai subtil degetul manevrator al experimentatorului.

În această extrem de lentă regisare de concepții, îmbogățită dar încetinită neîntrerupt de noi afluenți ideologici, gândirea scrupuloasă și meticuloasă a d-lui Negulescu duce la soluții șovăielnic formulate; cele mai multe sunt numai sugestii, cari lasă încă poteci deschise procesului de cugetare al cititorului. Autorul, adresându-se în cea mai mare parte tinerilor, se mulțumește să le ofere conștiincios toate datele informative ale unei anumite probleme, căutând să le pună în față și schița unei utilizări corecte a lor. Această invitație de colaborare mentală, odată cu discreția și lipsa de ton imperativ a soluțiilor, dau o notă de ciudată flexibilitate voluminoasei lucrări comentate de noi.

Intr'nsa se află distincte două probleme dintre cari numai una singură corespunde titlului lucrării; cealaltă, care constituie obiectul ultimei părți, încearcă soluționarea, nu mai puțin importantă, a chestiunii raselor și a „specificului național”.

În ceea ce privește prima problemă, asupra „genezei formelor culturii”, d-l Negulescu deosebește trei factori cari guvernează viața psihică a omului: pornirea afectivă, imaginația și simțul critic. După

gradul funcțional pe care l-a avut unul sau altul din acești factori, au purces diferitele activități spirituale în mediul cărora trăim, primii doi termeni aflându-se într'o strânsă solidaritate reciprocă și, la rândul lor, într'un relativ raport de opoziție cu ultimul factor. Așa, bunăoară, precumpănirea impulsului afectiv și a imaginației, în complexul psihic al omului, au determinat nașterea religiei și a artei, pe când întăietatea simțului critic și-a condus pașii către isvorul filosofiei. Dintre primele două activități spirituale, religia s'a ivit când factorii cari i-au determinat apariția erau legați de instinctul conservării, pornind dela inițiative dictate de teamă; dimpotrivă, arta a avut drept principiu îndemnul afectiv deslegat de orice comandament organic, autorul inclinând către teza care plasează în joc oriinea artei.

În ceace privește filosofia, ne îndreptăm principial către vederile expuse, asupra rolului mai bogat pe care începe să-l joace simțul critic, dar la modul de aplicare al acestei accepții suntem constrânși să aducem modesta noastră obiecție.

Iată cum simțul critic a prilejuit reflecția din care avea să purceadă activitatea filosofică, după d-l Negulescu: rugăciunile și, îndeobște, ritualul religios, cari aveau de scop să înduplece voința zeilor, au fost socotite, la un moment dat, ca incapabile să influențeze asupra prosperității și achiziției mijloacelor de subsistență ale omului. Astfel, aceste constatări „au făcut să apară, dela o vreme, în mintea exemplarelor celor mai luminate ale acelei omeniri primitive, ideia că schimbările ce se produceau periodic în regiunile în care trăiau și pe care nu le puteau înlătură, cu nici un chip pe căi religioase, trebuiau să aibă, cum zicem noi astăzi, cauzele lor naturale” (p. 136). Dar acest „cum zicem noi astăzi” nu poate coresponde decât unui fenomen relativ actual sau, în orice caz, ivit numai în formele deviate ale unei culturi evoluată de multă vreme, fenomen pe care d-l Negulescu îl proiectează la începutul istoriei. Ar urmă, potrivit acestei vederi, ca odată cu istoria să fie instaurată și dominația mentalității ateiste, sprijinită pe convingerea amăgirii, din care s'au hrănit până-atunci oamenii, asupra eficienței divine, rezultantă combătută de cea mai banală evidență: odată cu istoria, dimpotrivă, religia se autonomizează, abandonând, în bună parte, stadiul inferior al feteșismului și al superstiției.

Evident rămâne, totuși, faptul că reflecția își are ca obârșie simțul critic. Nu este, dară, mai ușor de acceptat că acest perfecționat instrument de achiziție a mijloacelor vitale — simțul critic — ar fi fost considerat de oamenii primitivi drept un dar al divinității, o ascuțire a minții, ca urmare a rugăciunilor? În acest caz nu mai putea fi vorba de independenta unor cauze naturale ci tot de o oblăduire divină care pune în relație armonioasă mintea omului cu lucrurile. O astfel de subordonare naturală a facultăților omenești unei alcătuirii transcendente, existentă tacit în atâtea aspecte controlabile de manifestări spirituale, devine de o impresionantă evidență la Sf. Augustin; pe acesta îl vedem întrerupându-și procesul rațional de gândire asupra teodiceei sale, și invocând ajutorul lui Dumnezeu sore a-l secundă să soluționeze, tot pe cale rațională, această problemă.

S'ar putea obiecta că spusele noastre constituie o simplă ipoteză, lipsită de rigoarea unei verificări; dar afirmația d-lui Negulescu, cu toată fundamentarea științifică, este recunoscută de d-sa tot drept simplă ipoteză, din pricina lipsei de material eloquent, care să dateze din acea vreme. Atunci, constrânși să gravităm în câmpul ipotezelor, nu le putem alege decât pe cele mai probabile.

În partea a doua, d-l Negulescu ne instruește asupra desbătutei chestiuni a raselor, redevinită de o acută actualitate în urma unei cunoscute conjuncturi politice europene. Printr'o procedare riguroasă și metodică, autorul caută să răspundă cu o serie de verificări, întrebării dacă acest termen „rasă” sau într'o formulare strictă „rasa pură” mai constituie actualmente o realitate. Cercetările d-lui Negulescu, purtate de un imens material informativ, duc la concluzia că rasa pură e o simplă ficțiune. Orice fenomen etnic nu poate fi decât rezultatul unei nesfârșite imixtiuni, astel încât singura distincție care s'ar mai putea opera este cea între efectul unui amestec depărtat, unde contrariile etnice au putut fuziona, prin scurgerea anilor, în tipul unei relative unități, și amestecurile recente cari n'au parvenit, încă, la această fuziune, lăsând, astfel, loc unui oarecare dezechilibru.

Dar adoptând ipoteza lui Charles Nicolle, autorul adaugă că tocmai acest dezechilibru, este vehiculul principal de depășire a imperioanelor cadre orânduite dinlăuntrul societăților, constituindu-se ca resort principal al originalității și al creației. Bineînțeles, amestecul nu se poate săvârși necondiționat, fiind limitat de anumite cercuri, cari întrecute, fac să rezulte elemente hibride.

În principiu, rasismul nu este combătut de d-l Negulescu, care admite, peremptoriu, existența unui complex etnic superior altuia din toate punctele de vedere; numai că aceste însușiri de excelență nu urmează criteriul purității, formulat de rasismul autorizat, ci se orientează pe alte cai.

Terminând, trebuie, încăodată, să ne exprimăm admirația pentru răbdarea rară artăzi — mai cu seamă la noi — pe care o dovedește d-l Negulescu în soluționarea unor probleme de multe ori atât de arbitrar și grăbit interpretate. Menționăm, deasemenea, perfecta obiectivitate, care, însă, luată drept călăuză în câmpul unei culturi atât de impresionante ca aceea a autorului, fără secundantul vreunei evidențe apriorice, prezintă adesea primejdia unei înclinări sceptice.

E. PAPU

CRONICA ISTORICĂ

DISCUȚII ASUPRA SINTEZEI ARTEI ARDELENE

Articolul recent*) asupra artei ardelenene al d-lui *T. Gerevich* — specialist în arta italiană — este o încercare de sinteză din punct de vedere unghuresc, bazată, parte pe păreri cunoscute, parte pe ob-

*) „*Magyar Szemle*” XXII. 2, p. 225—41. Budapesta, 1934 și extrasul din „*Aradi Közlöny*” numărul de Crăciun 1934. V. răspunsul meu în „*Patria*” din 12/I. 1935. Punctul nostru de vedere în privința contribuției celor trei națiuni ardelenene în istoria

servările subiective ale autorului. Numărul mare al afirmațiilor temerare pe care autorul nu le dovedește, precum și lipsa de critică în reproducerea părerii altora ne fac să credem, că nu are pretenția de a fi o lucrare științifică. Dar nu este nici o lucrare de popularizare, fiindcă nu ne oferă rezultate în general acceptate. Scopul articolului pare a fi a demonstra, că „arta ardeleană formează o unitate organică cu aceea din celelalte părți ale fostei Ungarii” bine înțeles cu excepția epocii principatului ardelean „în care timp Ardealul a pierdut — după autor — nu numai nivelul artei europene, dar și pe al celei din Ungaria”. După ce alți revizionişti au căutat să arate unitatea geografică, economică, istorică a fostei Ungarii, d. G. se străduiește a afirma unitatea ei artistică. Că tendința aceasta nu este numai imaginată de noi, ne dovedește chiar d-sa: „Stânca de granit a unității istorice, geografice, economice a Ungariei-mari o putem întări prin banta de fier a unității artistice”. (Magyar Szemle, 1927, p. 252). Al doilea scop este a învedera superioritatea și caracterul național al artei ungurești din Ardeal față de cea săsească și românească. Dacă autorul ar putea să dovedească această unitate, superioritate și caracterul unguresc, nu am avea nimic de spus, dar cum totul se reduce la afirmații cu exemple arbitrare, cititorul atent va observa fără greutate tendința politică ce vrea să procure argumente revizionismului unguresc. Publicațiile cu aparențe științifice, dar cu scopuri ascunse politice, sunt detestate de orice om de știință. În cazul de față ne-am simți și noi dispensați de a face o dare de seamă mai amănunțită. Dacă, totuși, ne ocupăm de articolul d-lui G., o facem pentru ca și cetitorul român să se convingă de aceasta și mai ales de lipsa de temei a tezei susținute de un reprezentant oficial al științei unguare.

Principal nimeni nu neagă posibilitatea unor influențe artistice reciproce între teritoriile vecine ale Transilvaniei și Ungariei, dar e de dorit ca arătarea influențelor să nu fie trasă de păr și dăunătoare adevărului. Dacă d. G. vrea să ne convingă că arta unguerească din Ungaria a influențat pe cea din Ardeal (săsească, unguerească, românească) ar trebui întâi să ne facă dovada, că cea din Ungaria era de fapt unguerească, adică de caracter net unguresc și că era opera artiștilor de naționalitate maghiară și a comandatorilor la fel. Or aceasta nici d-sa, nici alți învățați nu o pot face. Quod erat demonstrandum! Asemănările ce se găsesc uneori — și nu prea des — se pot explica prin măestrii ambulanti străini ori nemağhiari din fosta Ungarie poliglotă. Dacă într'o provincie se repetă anumite motive, forme, nu înseamnă că trebuie să ne grăbim a afirma, că avem a face cu un caracter național, ci cel mult cu unul regional, mai ales, dacă ele apar simultan la trei națiuni ale acelei provincii. Provincializarea, rustificarea, „Ver-

artei este fixat în comunicarea mea dela Congresul internațional al științelor istorice din Varșovia: „Anteil der drei Nationen Siebenbürgens an der Ausgestaltung seines Kunstcharakters“ publicată în „Résumés des Communications“ Warszawa, 1933, II. 156—7. Textul integral va apărea în cel mai apropiat număr al revistei „Revue de Transylvanie“.

armung" încă nu naționalizează o artă. Cu atât mai puțin, dacă masa artiștilor executori nici nu a fost de aceeași naționalitate.

În privința arhitecturii romanice d. G. se atașează fără critică revizionistului C. Divald și învechitului I. Henszimann. Cum să poată fi vorba de influențe „ungurești” la bisericile săsești romanice, când chiar istoricii de artă unguri Marczali, Pulszky, Éber, Myskowszky, etc. ne spun categoric, că măestrii în epoca romanică erau străini, iar L. Szádeczky ne învață, că au fost străini și „primii episcopi abați, care au colonizat în jurul mănăstirilor desigur și elemente străine”. I. Temesváry ne dă, pentru epoca romanică, episcopi sigur străini: pe Wilhelmus și Rainaldus în Ardeal. Deci nu numai măestrii, dar și comandatorii erau străini. „Ungurii clăditori de corturi cel mult ca muncitori subordonați au putut lua parte”. „Edificatorii primelor catedrale aproape fără excepție au putut fi străini” scrie în manualul de istoria artei elevul d-lui G.: A. Péter în 1930. „Stilul romanic la noi în împrejurările noastre a rămas mai simplu, greoi, nu s'a dezvoltat într'un mod special, cel mult a primit puțin gust lateral” scrie L. Debreczeni în 1929. Cum să creadă criticul străin o afirmație pe care nici învățații unguri n'o admit?

Dl. G. numește orfevrăria din Ardeal ca „cea mai națională” dintre arte și riscă nu mai puțin, decât afirmarea, că cea săsească-ardeleană ar sta sub influența celei ungurești, din cauza că se aseamănă. La fel crede și despre altarele cu aripi și despre monumentele funerare. Totuși tratează împreună monumentele ambelor națiuni: a Sașilor și Ungurilor, fără a specifica: căreia din cele două le aparțin, știind desigur că tratându-le separat Ungurii ar rămânea în vădită inferioritate. Această confuziune intenționată a învățaților unguri noi am combătut-o la două congrese internaționale, a combătut-o și D. V. Roth din partea Sașilor într'o dare de seamă, o combatem și aici, pentru că în știință a trecut de mult vremea înstrăinărilor operelor de artă ale altor națiuni! D. G. crede că nu se pot separa lucrările ungurești de cele săsești și el nu o face această distincțiune nici chiar acolo, unde ea este absolut evidentă cum este în cazul Bisericii Negre din Brașov, al bisericii-castel din Preșmer. Dar D. V. Roth a publicat cu ani înainte mai multe volume mari asupra monumentelor săsești, fără ca cineva dintre unșuri să-l fi acuzat de vre-o atribuire greșită. Pasteiner în „Die Österr.-Ung. Monarchie” (Ardealul, vol. VII, p. 53, 84) constată că atât în epoca romanică cât și în cea de tranziție și gotică, în regiunea locuită de Unșuri, activitatea artistică a fost considerabil mai redusă și de aceea el se și ocupă mai mult de cele săsești. De fapt arta ungurească a avut întotdeauna rol minoritar în Ardeal față de cea săsească și românească; în cel mai bun caz putem vorbi numai de comandatori unguri și, extrem de rar de artiști unguri de rasă. L. Szádeczky, în afară de alții, în monografia sa asupra dezvoltării industriei și breslelor (1913) ne luminează, că „în evul mediu caracterul german al orașelor ungare este foarte bătător la ochi”, că „Sașii au împământănit în Ardeal arta industrială a spiritului de asociație” iar în privința orfevreriei — după d. G. cea mai națională — Szádeczky scrie: „orfevreria era până la mijlocul sec. XV. exclusiv în mâna Sașilor”. [Această constatare și la I. Novák în studiul: A kolozsvári ötvös céh.

1913, p. 5). Calfele de giuvaergiu formează în 1532, o asociație la Cluj cu statute în limba germană. Scriptele breslei giuvaergilor din Cluj numai dela 1565 începând au fost purtate în ungurește. Primele nume ungurești din Cluj le avem din 1454: Aranymives Jacob și Ștefan și Ötvös Laurențiu; dar Aranymives și Ötvös înseamnă în ungurește giuvaergiu și noi cunoaștem la Cluj în 1643 un Ötves David și Lörinc sigur nemaghiari, numele unguresc însemnând numai ocupația (V. „Századok” 1886). Cunoaștem apoi sași, care din oportunism își traduc numele în ungurește (de ex. Huet=Süveg în Sibiu, Weiss=Fehér în Brașov). La Cluj, până la începutul sec. XVI. abia avem câteva nume ungurești de giuvaergiu. Acestea au fost împrejurările în orașul săsesc care s'a maghiarizat mai repede, dar orașele Sibiu, Brașov, Sighișoara, Bistrița și breslele din aceste localități nu s'au maghiarizat niciodată, ele au rămas săsești până în sec. XIX. și s'au izolat de Unguri, împiedcând chiar intrarea acestora în bresle. Dacă giuvaergiii sași au avut un nivel cu totul superior, atât numeric cât și calitativ, până în sec. XVI. în orfevreria orașului pe cale a-se maghiariza, dacă chiar în timpul Principatului cele mai numeroase și însemnate focare artistice sunt exclusiv în mâna lor, cum scrie Szilágyi și Meltzl: „fără concurență indigenă” ce puteau ei învăța dela puținii și răzleții giuvergii unguri fără tradiție? Dacă orfevreria ardeleană ar fi fost așa de „național ungară”, dacă giuvaergiii unguri ar fi fost așa de numeroși și superiori, nu ar fi recurs chiar principii ardeleni unguri așa de des la giuvaergii sași, pentru că și d. G. recunoaște, că giuvaergii sași „au lucrat mult pentru principii ardeleni”.

Când așa stau lucrurile în „genul cel mai național ungar” ne putem închipui situația de fapt la celelalte. Cum se explică bunăoară că principesa Ardealului Bornemissza nu a găsit în 1670 un pictor ungar pentru palatul său din Alba Iulia, ci a angajat pe sasul Johann Hermann din Sibiu? De ce monumentul funerar al lui G. Apafi a fost executat de Elias Nicolai din Sibiu și nu de un ungar? Invitarea numeroșilor artiști străini italieni, poloni, etc. sunt o dovadă a numărului prea redus și a calității inferioare a artiștilor unguri. Numele de artiști unguri — abia câteva — comunicate de d. G. sunt aproape toate cunoscute; dar chiar în aceste cazuri trebuie uneori să ne întrebăm, dacă nu e vorba de o maghiarizare forțată ori oportunistă a numelor. Pentru augumentarea listei ungurești de artiști d. G. încorporează pe germanul Sebastian Hann, pe un János meșter ca autor al ușii sacristiei din bis. Sf. Mihai din Cluj, pe când e vorba de comandatorul Ioan Clyn (Klein) parohul bisericii, cecece indică litera D (Dominus) dinaintea numelui. D. G. nu uită să pomenească doi nobili diletanți: Bethlen și Haller, cari au fost comandatori numai, nu și măestrii, cum crede și J. Balogh în „Pásztortűz” 1933. Pe sculptorii Martin și Gheorghe din Clussenberch (Cluj) și pe Toma tot de acolo îi consideră ca unguri, deși specialiștii unguri ori i-au considerat de sași (Czakó și Hampel) ori au o atitudine rezervată față primii doi, ori confundă după obiceiul vechi „ungarländisch” cu „ungarisch”. Nici recentul studiu de J. Balogh nu trage concluzia definitivă, că artiștii ar fi fost unguri, ci cel mult, că au crescut în cultura maghiară (foarte problematică în vremea aceasta, după părerea noastră). V. „Erdélyi Múzeum” 1934.

Pe pictorul Toma învățatul O. Benesch îl consideră german d. G., ca ungar neaoș din cauza, că în inscripția latină distrusă și păstrată numai în copie numele localității figurează ca „Colosvár”. În realitate și aici e valabil ceea ce a spus Czako despre Martin și Gheorghe: „Sculptorii noștri se numesc pe ei înșiși de două ori ca fiind din Colosvár și odată din Clussenberch. La ei însă numele localității nu permite de loc a trage concluzii în ce privește naționalitatea. Pe opera executată pentru Praga patria lor este *Clussenberch*, între Unguri *Colosvar* este patria lor. Este clar, că în această privință s'au orientat după gustul comandatorului!!*)” În treacăt fie spus că necunoștința în materie a d. G. se observă când vorbește de statutele equestre „lovasszobraik” din Oradea executate de cei doi frați din Cluj, pe când din cele patru statute numai una era equestră.

Istoricii de artă unguri, împreună cu d. G., ar trebui odată să înțeleagă, că cercetările lor numai atunci pot fi apreciate de străini, dacă în istoria artei ungare se mărginesc la ceea ce este incontestabil unguresc și dacă recunosc, cu Fraknoi, Pasteiner, Pulszky, Eber, Alexander, Myskowszky și alți învățați unguri și străini, că nu au o artă cu caracter național. Peste iluzia, care și-o face d. G. cu motivul decorului floral considerându-l unguresc, au trecut de mult învățații unguri chiar. Apariția motivului în sec. XVI—XVII. se datorește contactului cu Turcii și cu renașterea nordică și se știe, că Sașii din Sibiu și Brașov au avut o parte cel puțin tot atât de mare în preluarea și prelucrarea acestor influențe, ca și Ungurii, precum recunoaște I. Szendrei. (D. G. este unul din aceia, care consecvent și conștient confundă în favoarea Ungurilor „ungarländisch” cu „ungarisch” și care cu orice preț și pretutindeni caută „caracter național ungar” apoi se miră și indignează, constatând că pentru istoria artei ungare „cele două cetăți inexpugnabile sunt opinia publică artistică franceză și germană”. Cum să nu fie inexpugnabile față de înstrăinările conștiente și față cu lauda continuă cu pene străine! (Vezi G. în Magyar Szemle 1927, p. 242).

Ridicolă este intenția autorului de a declara coiful înalt cu patru turnulețe ca notă națională a „goticei ungare”. Coiful înalt este doar o caracteristică a stilului gotic în general, iar cele patru turnulețe se găsesc tot atât de bine la națiunile din fosta Ungarie și în mai multe cazuri sunt opera restauratorului sec. XIX. Amănunte sunt inutile aici după ce am scris o broșură despre acest subiect. Observ însă că d. G. nu o cunoaște și că nu a remarcat ceva foarte important la turnuri: galeria de apărare. Neîntemeiată este încercarea de a fixa un caracter unguresc la arhitectura castelului din Hunedoara. Comandatorul este românul Ioan Huniade, planul și concepția se datorește unui francez, iar execuția unor măiestrii de naționalitate germană. După asemenea premise este într'adevăr riscat a căuta caracter unguresc în clădire. Dar iată ce notă națională găsește aici d. G.: „ziduri masive, construcție de acoperiș mai simplă, decor mai redus și forță în locul se-

*) Despre această chestiune mai pe larg în recenzia mea asupra lucrării dș. I. Balogh, ce va apărea în curând.

minătății sburdalnice franceze" — deci în loc să constate imposibilitatea caracterului unguresc ne dă fraze cari ne indică numai simplificarea și provincializarea modelului străin. La fel și la castelele numite „udvarház" în loc să arate prototipul străin, caută în zădar note naționale. Dar ceea ce consideră el ca note naționale nu sunt decât caracteristicile castelelor din renașterea germană: 1) importanța arhitecturii curții față cu exteriorul simplu; 2) caracterul de apărare; 3) acoperișurile înalte. La acestea ar trebui să mai adăogăm încă alte caracteristici comune castelelor germane și ardelene ale renașterii; 4) stilul mai mult decorativ (uși, ferestre) decât constructiv; 5) întârzierea și trecerea rapede la stilul baroc. — A afirma, că altarele cu aripi, bisericile-castele, monumentele funerare ale Ungurilor ar fi influențat pe cele săsești înseamnă a inversa rolurile, atunci când Ungurii ardeleni abia au câteva*) ce merită pomenire, pecând Sașii numeroase. Numai acela poate da care are mult, nu acela care abia are ceva și chiar acelea dela străini. Săcuii și Ungurii numesc propriile lor biserici-castele ca „biserici săsești" ceea ce denotă originea. În Ungaria se găsesc numai urme răzlețe de biserici fortificate, pe când în regiunile săsești sunt numeroase și constituie o notă extrem de caracteristică. Lipsă de logică găsim în propoziția: „Castelul din Vințul de Jos trebuie privit ca primul monument al arhitecturii renașterii ardelene devenită maghiară, deși nu știm cât a păstrat edificiul din forma originală". Poate fi național ce nici nu știi ce apariție originală a avut? Noi recunoaștem bucuros, pe baza monumentelor, că din sec. XVI—XVIII. avem un număr de castele și palate ale nobilimii superioare ungare — dintre cari ce-i drept puține pot avea pretenția de a fi opere de artă — cari lipsesc la Sașii și Români nedenaționalizați și nu e mirare, fiindcă latifundiile și bogățiile erau în mâinile nobilimii ungare, însă cine ar îndrăzni să le declare ungurești ca creații artistice când nici măcar comandatorul nu are un rol covârșitor ca uneori în străinătate. Dacă stilul renașterii din sec. XVI—XVIII. ar fi avut așa mulți mesteri unguri, cum se explică faptul că în sec. XVIII. aproape toate operele demne de remarcat s'au executat de către străini imigrați ori nemağhiari? Aceasta este situația la Cluj, Oradea, Tg.-Mureș, Bonțhida (V. studiile d-lui J. Biró). Pentru sec. XVIII—XIX nici nu mai încercă d. G. să fixeze note ungurești ale artei ardelene.

Nu avem aici spațiu, ca să enumerăm toate erorile, exagerările, afirmațiile gratuite ale autorului, — am examinat mai sus câteva —; ar însemna să scriem o recenzie mai lungă, decât articolul recenzat. Dar nu putem ierta o greșeală fundamentală a întregului articol: nedreptatea făcută Sașilor și Românilor. Pe Sașii ardeleni, acești fondatori de orașe împământanitori și cultivatori ai artelor vrea d. G. să-i degradeze în vasali ai artei ungare! O recunoștință sui generis! Învațatul italian Ranzanus, contemporan cu Matei Corvin, scrie despre

*) V. C. Divald în Székely Nemz. Múzeum Emlékkönyve, 1929, p. 406 — I. Kelemen în „Dolgozatok az Erd. Nemz. Múzeum etc." 1916, p. 100. — I. Pasteiner op. cit. p. 72, 74 recunoscând rolul conducător al Sașilor în artele plastice. — I. Szendrei: Erdély műkincese. 1901. p. 69.

Sași: „Capacitatea mare și distinsă a acestui popor îl face deosebit de apt pentru producerea operelor de tot soiul... Ca să spunem mult și scurt: pe terenul artelor libere și a meseriilor lucrurile laudabile și distinse toate sunt în Ardeal”. Martin Opitz văzând afirmarea în toate domeniile artei și științei la Sașii ardeleni i-a numit în sec. XVII. „Germanissimi Germani”.

Dacă Sașilor li-s'a făcut o astfel de nedreptate, ne putem închipui cum sunt tratați Românii. Acestora li-se aplică numai peiorativul de valah, iar despre arta lor d. G. afirmă, că abia a existat în Ardeal și o mântuie într'un scurt alineat, în care aproape fiecare propoziție constituie o eroare. Favorul unui alineat îl avem față de Sași din cauza caracterului cu totul deosebit prin elementele bizantine ale artei noastre. Pentru calitățile artistice ale monumentelor românești nu are nici un cuvânt, publicațiile românești nu le cunoaște, monumentele nu le-a văzut. Pe cele de material solid le epuizează în șapte rânduri de banalități, stilul lor bizantin îl numește înșepenit. Bisericile de lemn le crede, ca înfățișare exterioară, de origine ungară, deși nu mai există nici una ungrească și nici nu știm, ce înfățișare puteau ele să aibă. Mare bucurie nu i-a fi cauzat d-lui G. broșura mea nouă: „Bisericile de lemn ale Românilor ardeleni în lumina aprecierilor străine recente” Sibiu, 1934, în care un mare număr de specialiști străini au elogiat originalitatea, caracterul național pronunțat și calitățile lor artistice superioare, în schimb nici unul nu recunoaște vre-o irfluință ungrească. Poate citatul din P. Henry îi va înlătura ideea greșită, că arhitectura în piatră ar fi în genere superioară celei în lemn. Arhitectura lemnului „nu este o inferioritate silită de împrejurări. Există o civilizație a lemnului, cum există o civilizație a pietrei. N'ar fi prea exact a spune, că a doua ar fi învins pe cea dintâi”.

Intr'un studiu asupra artei ardeleni este o lacună a nu trata deloc arta țărănească. Se prea poate, că în afară de lipsa de cunoștințe necesare, autorul a avut o pricină mai serioasă: a trece sub tăcere domeniul în care nesuferitul popor valah are întâietatea în Ardeal.

Concluzia finală asupra lucrării d-lui G. ar putea fi rezumată în următoarele: O construcție ideologică, nu o expunere de fapte reale, arta ardeleană este schițată nu așa cum este de fapt, ci cum i-ar conveni să fie; tendința politică întunecă judecata autorului și rezultă nedreptăți strigătoare față de Sași și Români, iluzii înșelătoare cari măgulesc megalomania ungară în detrimentul adevărului, apoi generalizări pripite, afirmații temerare și lipsa cunoștinței mai întime a monumentelor nestudiate de autor la fața locului. Prea mare contrast există între această sinteză și principiile istoricului ungar B. Hóman: „Națiunea nu trebuie să se teamă de adevăr, pecând trecerea sub tăcere a adevărului, chiar dacă duce la iluzii false cari încântă vanitatea, este egală cu negarea moralității și cu trădarea idealului național. ce se razimă pe ea”. (A magyar történetírás új útjai. Bp. 1932). Sinteza artei ardeleni a expus-o recenzentul în comunicarea sa la al VII. Congres internațional al științelor istorice din Varșovia. (Résumés des Communications. Warszawa, 1933, II. p. 156).

Două observări mai sunt de făcut: 1) Ungurii au cunoscători mai buni ai artei lor chiar aici în Ardeal, decât d. G.; 2) Atâta timp cât

specialiștii oficiali din Ungaria profesează revizionismul sub masca științei, atâta timp cât ei înglobează operele de artă ale altor popoare în istoria artei ungare și tind să deprecieze tot ce e artă românească — nu poate fi vorba de o colaborare între istoricii de artă români și unguri. Vinovatul principal este chiar d. G. având cele mai influente funcții în Ungaria: profesor de istoria artei la Universitatea din Budapesta, președinte al Comisiunii Monumentelor și administrator al Institutului ungar din Roma*).

CORIOLAN PETRANU

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ

CU PRILEJUL CENTENARULUI NAȘTERII LUI HAECKEL

Nu de mult s'au împlinit 100 de ani dela nașterea lui Haeckel. Poate, această aniversare s'a comemorat în comunitatea monistă care, după cât știm, mai ființează încă la Jena. N'avem însă cunoștință de o comemorare făcută de biologii dintre cari Haeckel eșise și a căror „Weltanschauung” oficială pretindea să o reprezinte la un moment dat — cu drept cuvânt de altfel.

*) În nota dela sfârșitul articolului L. G. răspunde la articolul meu „Histoire de l'art hongrois au service du révisionnisme” din „Revue de Transylvanie” I. 1. Este semnificativ, că dsa nu *combate deloc fondul, obiectează însă următoarele chestii de detaliu*: 1) introducerea artei populare în istoria artelor, 2) originea română a unor importante familii nobile ardeleni, 3) raritatea numelor ungurești de artiști. Aceasta din urmă chestie a fost tratată în prezenta recenzie. D. G. cade în ridicol când vrea să ne convingă că numele străin n'are nici o importanță. Originea ungurească etnică a părinților lui Dürer nimeni nu a dovedit-o ori acceptat-o, ci numai că se trage din Ungaria — ceea ce nu e identic; și aici ipoteza altora devine la d. G. fapt indubitabil. În privința lui Lieb, numit Munkácsy am scris în ziarul „Națiunea” III 111. Să vedem acum primele două obiecții: S'a accentuat în mod principiar de Riegl, Tietze, Strzygowski, Wimmer, că arta populară intră în cercul de activitate a istoricului de artă. Vezi: Vom Wesen der Volkskunst, Berlin 1926, p. 23 unde se dă o bibliografie. La primul congres internațional al artelor populare din 1928 a avut rol conducător chiar un istoric de artă. Să înșirăm câteva publicații de istoria artei, cari se ocupă și de arta țărănească, de ex. Seesselberg: Die frühmittelalterliche Kunst. Berlin, 1897 — W. Sosslow: Monuments de l'ancienne architecture russe. Petersburg, 1885 — Wirth: La richesse d'art de la Bohême. Prague, 1913 — J. Strzygowski: Alt-slawische Kunst Augsburg, 1929 — Fr. Wimmer in „Heidnisches u. Christliches” Wien, 1930 — Bisericile de lemn sunt tratate chiar în manualele cunoscute de istoria artei: Michel, Woermann, Lübke, Neuwirth, Springer, cel din urmă reproduce chiar o biserică de lemn românească din Sătmăr. Este de accentuat, că bisericile de zid fondate de voievozii români în Ardeal nu pot fi considerate ca opere țărănești. — D. G. nu are motive a se îndoi de originea română și străină a familiilor mari înșirate de mine. Este cert aceasta nu numai pe baza numelui, dar și a documentelor istorice. Dacă dsa nu crede pe istoricii români I. Pușcariu, G. Barițiu, N. Iorga, I. Lupaș, etc. sperăm, că va aproba pe istoricii unguri. În studiul lui J. Forster (Magyarországi műemlékei, IV.) va putea constata, cât de însemnată parte a învățătorilor unguri consideră pe Ioan Huniade de român. Jancsó Benedek în „Századok” din 1899 dă ca „sigură, excluzând orice îndoială” originea română a familiilor Majláth, Csulay, Drágfi, Fiáth, Kenderessy, Kendefsy, Jósika, Makray, Naláczy, Macskássy, Nopcsa,

Această desinteresare față de un om care la timpul său — foarte apropiat de noi — avusese o influență atât de puternică, e nu se poate mai semnificativă în ce privește atitudinea pe care biologul modern o ia față de rezultatul cercetărilor sale: atitudinea aceasta este azi cu totul alta. N'avem decât să luăm, la întâmplare, unul din aspectele operii lui Haeckel, anume: atitudinea sa față de problema originii vieții în sensul chimic al cuvântului.

Să ne aducem aminte de nădejdiile pe cari le legase Haeckel de cele câteva sinteze de chimie biologică cunoscute în momentul apariției celei mai reprezentative lucrări ale sale, „*Natürliche Schöpfungsgeschichte*”. Sinteza ureii din cianatul de amoniu (Wöhler, 1828) îi permisesse să atribuie o importanță universală radicalului acidului cianic, după el demiurgul chimiei biologice; apariția căruia pe pământ constituie prima etapă a generației spontane, concepută ca o serie de reacțiuni al căror rezultat final îl reprezentau cele dintâi ființe vii. Cianatul de amoniu va fi — după Haeckel — substanța-chee cu ajutorul căreia chimia ne va desluși generația spontanee și ne va face cu puțință sinteza chimică a celor mai simple ființe vii.

Zeyk. Originea română a unui însemnat număr de familii mari nobile, între cari Drágfi, Kendefi, Gerliczi, Fiáth, Zeyk, Ilosy, Morzsinai, Csolnokosi etc. o recunoaște și Hóman-Szekfű : Magyar Történet. III. 143. Originea străină a nobilimii superioare ungare o tratează L. Szádeczky în discursul său de rector la Universitatea din Cluj în 1910, publicată în analele Universității ungurești, vezi și Hóman-Szekfű op. cit. III. 267, 228. Pânăce d. G. nu precizează unde există greșeala de datg cronologică, avem a face numai cu o acuză gratuită.

În lipsă de argumente serioase, d. G. alunecă pe panta personală, dar și aici cu puțin succes. Nu am fost ofițer în armata austro-ungară, nu am servit nici un moment la Muzeul de belearte din Budapesta (deși aveam numirea), litera „u” la sfârșitul numelui meu nu e recentă, se găsește în certificatul de botez, de bacalaureat și diploma de doctor (toate dinainte de 1918), nu e vina mea dacă autoritățile maghiare ștergeau consecvent litera „u”. A debita conștient asemenea inexactități cu scopul de a crea o atmosferă consider nedemn pentru un om de știință. Este și necavaleresc dupăce s'a desmințit odată. Observarea „atitudinea dlui P. față de vechea sa patrie nu o găsim de bun gust” este și ea menită a impresiona contra mea pe cei ce nu mă cunosc. Dar! Patria mi-a fost înainte și îmi este și azi aceeași, numai stăpânitorii unguri au fost silți să se retragă pe teritoriul lor etnic: în Ungaria de azi; asupra rilor unguri de eri ai neamului meu nu datorez nici eu, nici alt român ardelean nici o recunoștință, cu atât mai puțin sunt dator a tolera falsificările lor în istoria nici din Ardeal. Să creadă d. G. că atitudinea mea critică are la bază numai convingerea și dragostea de adevăr. Dnii Iorğa, Balș, Opreșcu, Tzigara-Samurçăș ar judeca la fel dacă ar ști ungurește și ar consulta scrierile ungurești asupra artei. Adoptarea mea recentă în șirul istoricilor de artă români e o aberație, când se pot răsfosi scrierile mele de specialitate din „Românul” și „Gazeta Transilvaniei” din 1912—1918.

Supărarea dlui G. o înțeleg. La congresul internațional de istoria artei din Stockholm, 1933 am protestat verbal și într'un memoriu la președinție contra falsificărilor din comunicarea dlui G. și contra încercării de a devaloriza arta Principatelor române. Președinția a apreciat protestul meu publicând în cartea „Actes du Congrès”. Stockholm, 1933, p. 52 după resumatul dlui G. asupra artei naționale ungare următoarea notă: „La discussion aux Séances plénières ayante été formellement défendu, M. Petranu a présenté une opposition écrite, dont le contenu offre plusieurs points d'un réel intérêt scientifique et qui se trouve aux archives du Congrès”. — Pe panta personală nu-l urmez pe d. G. fiindcă o consider ca o deraiere dela discuția științifică. Eu numai un singur lucru compromițător comunic relativ la d. G.: încă un revizionist ungar; de data aceasta un profesor universitar, care nu cunoaște Ardealul, nici istoria, nici arta lui; de aceea aerul superior ce și-l ia nu e potrivit pentru un începător în domeniul artei ardelenice.

Ajuns-am azi mai aproape de ținta aceasta?

Cunoașterea structurii proteinelor a progresat enorm. S'a văzut că aceste substanțe atât de diferite — diferite dela o specie de viață la alta — sunt complexe constituite dintr'un număr relativ redus de substanțe cu mult mai simple: aminoacizii. Se cunoaște modul de încătușare al aminoacizilor în molecula proteică; dar ori de câteori s'a realizat pe cale chimică această încătușare, s'a ajuns la substanțe fundamental diferite de proteine; ce e mai mult: totdeauna sinteza complexelor de aminoacizi a plecat dela substanțe cari cu siguranță nu există în lumea viețuitoarelor. Reacțiunea prin care organismul încătușează aminoacizi în complexe după modelul proteic rămâne necunoscută în esența ei.

Sinteza proteinelor din aminoacizi cu ajutorul animalelor vii duce la acelaș rezultat. Încă n'a fost cu puțință înlocuirea proteinelor în hrana — completă din toate celelalte puncte de vedere — unui animal cu aminoacizi preparați prin sinteză chimică. Lucrările lui Abderhalden sunt deosebit de demonstrative în privința aceasta. Se șgudue astfel însăși teoria consacrată de mult a alcătuirii proteinelor din aminoacizi.

Să reluăm sinteza ureii, atât de promițătoare, după părerea lui Haeckel. Toate procedeele de sinteză chimică a ureii — procedeul lui Wöhler n'a rămas singur — pleacă dela cianatul de amoniu (vezi studiul amănunțit al lui Werner: *The chemistry of urea*). De altă parte, ureaza, fermentul care descompune și sintetizează ureea în organism, s'a dovedit cu desăvârșire inactivă asupra cianatului de amoniu, sau asupra termenilor intermediari dintre el și uree în sinteza chimică a acesteia. Sinteza ureii cu ajutorul ureazei nu e cu puțință decât din carbonatul de amoniu, din care pe cale chimică nu s'a putut obține niciodată cea mai mică urmă de uree. Iată deci răsturnată cheia de boltă a prevederilor lui Haeckel: *Sinteza fiziologică diferă de sinteza chimică, chiar dacă produsul final e acelaș individ chimic relativ simplu cum e urea*. Obiecțiunea aceasta e valabilă în întregime pentru toate sintezele de chimie biologică: toate au ca punct de plecare substanțe cari nu există în lumea viețuitoare. De altă parte, odată ce produsul sintezei e o substanță mai complicată ca zahărurile bunăoară, sintezele ajung toate la substanțe din grupul zahărurilor, dar la indivizi chimici diferiți de toate zahărurile din natură. Sinteza chimică pură n'a putut ajunge niciodată să producă o moleculă asimetrică în genul celor obținute pe cale fiziologică.

În două cuvinte: sinteza chimică și sinteza fiziologică, una mergând prin necesitate în urma celeilalte după concepția lui Haeckel, se arată tot mai mult ca fenomene ce trebuie studiate de două discipline diferite. Ne putem da seama de mersul sintezelor din organism, dar nu prin reproducerea lor în laborator. Din toate acestea reese concluzia plină de resemnare, cu care Oskar Hertwig îngroapă definitiv prevederile lui Haeckel: „Faptul — spune Hertwig — că am reușit să ajungem prin sinteză chimică la o substanță produsă de un organism, nu implică nicidecum concluzia că am recunoscut modul în care această substanță se naște pe cale fiziologică. Noțiunea de protoplasmă nu e de domeniul chimiei, ci de cel al biologiei; chimia

nu poate lua niciodată cunoștință decât de produsele cari rezultă din distrugerea protoplasmei”.

În felul acesta au pierit din bagajul de probleme al biologiei moderne, una după alta, chestiunile cari au dat prilej laturei sintetice și polemice ale activității lui Haeckel; ușor de înțeles, pentru ce acesta, mort abia de 20 de ani, a devenit cu desăvârșire inactual. Nu doar că un biolog modern comite o erezie admitând ipoteza generației spontanee, dar această convingere e afacerea lui personală. Cei mai mulți acceptă dealtfel această ipoteză — în orice caz, majoritatea celor cari nu se mulțumesc cu raționamentul: „Nu putem întrevedea, cu ajutorul cunoștințelor pe cari le câștigăm experimental, originea vieții; restul e speculațiune și nu ne privește”, raționament mai frecvent decum s'ar inchipui. De altminteri, chiar acest raționament situează cu mare precizie atitudinea biologului modern în fața problemelor cari preocupau pe predecesorii lui. Acei dintre ei, cari nu neagă dreptul de cetățenie speculației pure, despart în mod cât mai scrupulos domeniul ei de acela al ideilor susceptibile de o verificare experimentală. Înlocuirea progresivă a speculațiunii cu experiența de care visa Haeckel, nu se mai concepe în ziua de azi. Iar acolo unde romanticii biologiei din secolul XIX așezau ipotezele provizorii ale lui Haeckel, generațiile de biologi de azi lasă intenționat locuri goale.

S'au asemănat cândva fazele evoluției științei moderne cu epocile din viața unui individ. Haeckel e reprezentantul tipic până la caricatură al tinereții științei pe care a cultivat-o. Să fie „temperamentul” epocii noastre dominat de bunul simț al vârstei adulte, sau se arată pe alocuri bătrânețea grijulivă de amănunte și refractară față de ideile generoase?

ION COMȘA

MIȘCAREA CULTURALĂ

Cărți și Reviste

ALEXANDRU CEUȘIANU, *Vremuri de osândă. Revoluția 1848—1849 din perspectiva unui orașel ardelenesc.*

Autorul acestui volumaș, publicist cu activitate variată, imprăștiată în mai toate revistele din Capitală și Ardeal, a avut norocul să găsească însemnările protopopului ortodox din Măcerău, Ștefan Branea, din anii 1848—1849.

Pe baza acestor însemnări, publicate în extenso în anexă și utilizând un material de manuscrise din aceiași ani (*Geschichte Saechsisch Regens in den Jahren 1848 und 1849 von Martin Emmrech; Meine Erlebnisse am 1. und 2. November 1848 von Daniel I. Schuller; Erlebnisse aus dem Feldzuge gegen die Insurgenten waehrend dem Kriege in Siebenbürgen im Jahre 1848/49 von Samuel Elsen și Chronik Johann Bürger*), d. Ceușianu reconstitue istoria anului de năpastă ce s'a abătut asupra Reghinului dela 3/15 Mai 1848 până la 6 Iulie 1849, data intrării armatei rușești în orașelul de pe valea Mureșului.

Din însemnările pe care protopopul Branea le-a intercalat în „protocolul poruncilor bisericești”, se încheagă chipul unui om luminat, cu o limpede viziune a situației generale a Ardealului și cu un just instinct pentru înțelegerea destinului românesc. Însemnările încep cu descrierea adunării dela Blaj, continuă cu o scurtă descriere a Dietei dela Cluj și se afundă apoi în nesfârșitul pomelnic al atrocităților ungurești pe care Branea le comentează laconic, cu revoltă reținută, cu

amară ironie. Imediat după știrea despre dietă clujană urmează pe răboj isprăvile sângeroase dela Mihalț. Protopopul încheie povestea lor cu reflecția: „Asta-i frățietate — mestecată cu sânge” (p. 62). Sunt foarte rare momentele senine ca cea „slujbă frumoasă și paradie cu 12 puști organizată în ziua de 20 Iunie, în comuna Măierău, cu participarea a 10 sate din împrejurimi, după care, 5000 de oameni „toți cu piană de stăjer în colop și ram de stăjer în mână, au ieșit în luncă, unde, după prânz s'au pornit jocurile românești și chiuituri din vechime rămase”... (p. 63—64). De pretutindeni sosesc vești întunecate. La Lona, lângă Arieș, din ordinul „fișpanului Torockói Miklós” au fost impușcați vreo 20 de oameni. Protopopul Branea adaogă: „Frumos lucru, adevărată frățietate! Se pare, Române, ție ți-au rămas, din moși de strămoși statornicia; în mai bine de 1700 ani de când ești aicea ai știut răbda, dar ți-ai și răsplătit. Și-ți vei mai răsplăti încă. că-i vechiu proverbul: „Ține minte” (p. 64). La Vasarheiu (Tg.-Mureș), prăvălia lui „Fogarasi Dimitrie român” a fost jefuită, casele protopopilor Trombitaș Partenie și Ilie Farago, prădate... „așa cât mai ales la Farago n'au rămas portecă de 2 creițari” (p. 65). Prefectul Roman Vivu a fost omorât, după neînchipuite torturi în hotarul aceluiași oraș. Și înșirarea urmează înainte, întreruptă ici-colo de exclamațiile amare ale lui Branea. „Săracă țară, ce ai ajuns în timpul libertății! Cine va da seamă???... Săracă umanitate!” (p. 72) — și încheiată cu sumbra prevestire a răfuiei

în care generația aceasta eroică și-a pus toată nădejdea; „Tu, Române, știi răbda . . . Ție nu ți-au mai rămas alta decât statornica credință, dar mai ai tu un pro-verb românesc: „Ține minte” (p. 80).

Publicarea acestor însemnări este mai mult decât o faptă bună de interes local; ea e o contribuție serioasă la cunoașterea spiritului vremii. Iată pentru ce d. Ceușianu merită toate elogiile noastre. Tabloul vieții de zbcucium pe care românismul a dus-o în timpul revoluției e viu și dramatic zugrăvit. E, poate, prea viu. D. Ceușianu nu-și poate stăpâni predilecțiile d-sale de nuvelist și prea adeseori face „literatură”, acolo unde am aștepta o povestire simplă și sobră a întâmplărilor, destul de dramatice prin ele înșile pentru a nu avea nici o nevoie de cuvinte neobișnuite („clipnic”, „mărunțelnic” și chiar „mizericordios”), sau de artificii de reportaj colorat (despre Bem: „Nume cu pregnantă unui ascuțit de spadă”, p. 38), care în momente de inadvertență, pot duce la originalități ca aceasta: „Ludovic Kossuth, în apogeul puterii sale, rostogoli cu o finală inieptare din picior putregăioșul tron al Habsburgilor” (p. 54).

I. C.

GHEORGHE I. BRĂTIANU, *File rupte din cartea războiului*. București. Editura Cultura Națională.

Volumul de curând editat de Cultura Națională, revelează cetitorului imaginea unui Gheorghe Brătianu sensibil ca un poet la spectacolul evenimentelor în vâltoarea cărora trăește și capabil să-și exprime emoția în fraze ce tradează o grijă deosebită pentru proprietatea cuvintelor. Imaginea aceasta inedită, suprapusă celorlalte mai vechi, cari înfățișează pe istoric și omul politic, este merită să dea un relief adânc unei personalități dintre cele mai reprezentative care s'au manifestat în viața noastră publică de după războiu.

De altfel chiar aceste însemnări, desprinse dintr'un carnet de războiu, nu sunt numai simple notații ale unor sen-

zații legate de moment, sau schițe de peisagii surprinse în toată cruda lor realitate, ci la fiecare pas surprinzi prezența unui gând care comentează o întâmplare trecută sau scrutează tainele viitorului.

Reflexiile dela începutul volumului, intitulate „Faptă și poveste” sunt idei spontane exprimând o judecată ce nu-i lipsită de adâncime despre sensul istoriei și valoarea documentului, pe care această disciplină își întemeiază construcțiile.

„În cartea amintirilor noastre, oameni și fapte lasă schițe fugare, mai șterse sau mai vii, adesea numai linii uscate și mărunte, fără unitate sau perspectivă. De ce atunci, când e vorba să le povestim, alcătuim în atelierele minții uriașe și mărețe tablouri ale inchipuirii? De ce înlocuim icoana realității, așa cum ni s'a păstrat, prin zugrăveli adesea potrivite după placul și dorința altora? Când se face poveste, fapta ce a fost se îmbracă par'că în haine de sărbătoare; dar astfel împodobită, mai seamănă cu cea pe care memoria noastră a înregistrat-o? Prea adesea, dintr'un adevăr sfios, s'a prefăcut într'o minciună îngâmfată, dar totuși această minciună e aceea care rămâne și se răspândește. Istoria o primește, o măsoară grav și științific, o întărește cu pecetea ei oficială și o înalță chiar ca pildă generațiilor ce vor să vie”. Iar considerațiile ce urmează pledează pentru valoarea superioară a acestei imagini „împodobite”, pentru motive de mișcătoare umanitate.

Am vrea să mai desprindem din filele cărții câteva tablouri de o rară putere de simțire, ca acelea cari surprind participarea populației satelor din linia de foc la desfășurarea operațiunilor militare, prin alimentarea tranșeelor cu muniții, sau pasagiul plin de amărăciune ce arată comoditatea de judecată a unor figuri de salon, în capitala țării din anul retragerii, despre întâmplările de pe front.

Tabloul ce urmează, cel puțin, are ceva

din măreția unei pagini de epopee:

„Pe drumul ce urcă spre noi, dela Pârâul Boghii, e mișcare și viață. În lung alai, femei și copii ne cară sus proiectile și focoaase lucitoare, întorcându-se la vale cu tuburile trase și înegrite. Urând, obuzul nemțesc se repede peste creastă și crapă de ciudă, răscolind pământul. Fetele se scoală, răsând de zăpăceala mălușii speriate. Câteva gloanțe rătăcite mai bâzâie prin aer, dar nimic nu oprește bună-voința sâtenelor. Nici nu-și dau seama că îndeplinesc vreun lucru deosebit, vreo faptă vitejească. Cum se duceau seara la fântână, cu dozițele pe umeri, tot astfel ne aduc și acum hrana gurilor flămânde de oțel. E în vitejia lor ceva atât de simplu, de obișnuit, cași cum ar fi dela sine înțeles ca și femeile să infrunte primejdiile războiului. Și totuși, prin iadul de foc și fum, răsând de urletele amenințătoare ale ghiulelelor, ele torc firul ce ne leagă tot mai strâns de țară. Ca o nouă friză a Panateneelor, șirul lor ridică, de-asupra slăbiciunilor trecătoare și a șovăielilor omeniești, întruparea Patriei veșnice, săpată în trupuri și în suflete, în țărână și în văzduh, mai trainic decât chiar în stânca slăvită a Acropolei”. (90—91).

Olimpiu Boițș

REVISTA INSTITUTULUI SOCIAL BANAT—CRIȘANA, anul II. No. 10—12. Iulie—Decembrie 1934. Părintele profesor *Melentie Șora*, într'un frumos articol cu titlul „Biserica, Familia și Natalitatea”, ne înfățișează problema grea și alarmantă a depopularizării Banatului, „în lumina Evangheliei lui Hristos”. Autorul, sesizând latura morală a problemei, găsește soluția în învățăturile Bisericii, și în apostolatul preotului, căruia trebuie să i-se asigure independența materială. Altfel nu-și va putea îndeplini înalta misiune. Dacă am vrea să șicanăm pe autor, am putea doar aminti, că situația materială a preoților bănățeni este departe de a fi alarmantă. În asamblu putem susține că problema României întregite este o pro-

blemă religioasă. Cu atât mai mult putem aceasta afirma pentru Banat, unde sistemul de a avea numai doi copii, sau nici-unul, ne pregătește mormântul național pe unul din teritoriile cele mai bogate ale țării, tocmai mulțumită desfrâului moral și instrăinării de biserică. O renaștere religioasă se impune. Iar punctul de mănecare nu poate fi decât o reformă a clerului, ce nu se va putea realiza... cu lefuri. Exemplul Franței, unde moralitatea este departe de a fi atât de scăzută cum i-se pare autorului, este concludent. Nicăeri pe glob, preoțimea nu se găsește la o așa înălțime a misiunii sale ca acolo, cu toate că servitorul altarului nu are „lea-fă”. Ar fi fost interesant de văzut cum se comportă însăși preoțimea bănățeană — chemată în primul loc să remedieze, prin grai și exemplu, decăderea morală a ținutului pe care-l păstorește — față de odiosul „Zwei Kinder System”, practicat pe toată linia? Câte familii de preoți au mai mulți copii decât unul, sau doi? Sau chiar nici-unul? Această digresiune, pe care ne-am permis-o, nu ne împiedecă totuși să ne însușim concluziile autorului, în ce privește măsurile care se impun pentru promovarea moralității și prosperarea vieții familiare, singurele în stare să ne garanteze perpetuarea ca neam pe mănoasele plaiuri ale Bantului.

Dl. Dr. T. Botiș termină în acest număr lucrarea asupra lui A. Mocioni, începută în Nr. 6—9 al Revistei, iar *dl. Gh. Atanasiu* semnează un studiu de igienă școlară, privitor la Școlile primare de stat din Timișoara. Remarcăm articolul scris de *dl. Tr. Mager* în legătură cu recensământul de la 1720 în Ținutul Halmagiului, ce ne arată, în ciuda spiritului șovin maghiar din acea epocă, superioritatea numerică a Românilor. Mai semnează articole domnii *Dr. Virgil Popovici*, *ing. Corneliu Bogdan* și *prof. Dr. Aurel Contrea*.

Sunt deosebit de alarmante cele publicate în studiul d-lui *Traian Topliceanu*, în care se examinează raportul de forțe între Români și minoritari, în jud. Ti-

miş—Torontal. În cei 16 ani de regim românesc, se constată o absență de politică de stat, pentru promovarea proporțională, și potrivit cu interesele naționale superioare, a elementului românesc. Minoritarii nu numai că n'au cedat în fața penetrațiunii românești mașter tratate dar, în cele mai multe locuri, sunt în ascensiune, cu sprijinul oficialității chiar, și a unor aranjamente de esență electoral-politică-

nistă. Datele statistice prezentate de dl. T. sunt deosebit de elocvente.

În „Partea Oficială”, *Darea de seamă asupra anchetei sociale întreprinsă în comuna Belinț de Inst Social Banat—Crișana* va interesa pe toți aceia cari urmăresc cu simpatie eforturile de ridicare a poporului românesc.

E. Armeanca

BULETINUL ASTREI

O NOUĂ INIȚIATIVĂ A BRAȘOVULUI

E în deobște cunoscută râvna despărțământului din Brașov de a se menține în linia întâi a ofensivei culturale, pornită cu un elan deosebit în ultimii ani de Asociațiunea noastră.

Inregistrăm de astă dată, cu o întărire pe care imprejurările ne-au impus-o, o nouă inițiativă în capitala Țării Bărsei. La începutul acestei ierni, acum pe sfârșite, la Brașov s'a inaugurat un teatru stabil și anume cu menirea de a organiza reprezentații pentru copii. Inițiativă pe atât de bine venită pe cât de inedită. Ceeace n'au făcut numeroasele capitale din cuprinsul țării, în frunte cu Bucureștii, Brașovenii întreprinzători au realizat dintr'odată. E adevărat că le stau la dispoziție, pe lângă mijloacele financiare, fără de cari cele mai frumoase proiecte rămân pe hârtie, și unele mijloace tehnice. Se știe că la Brașov funcționează, de mai multă vreme și tot sub egida despărțământului local al Astrei, un Conservator de Muzică bine apreciat.

Teatrul pentru copii din Brașov a avut până acum mai multe premiere. Cei ce le-au văzut, sunt încântați de rezultatele obținute și laudă, nu numai pe patronii artistici ai întreprinderii — dnii Jorda și

Victor Ion Popa, — ci și alți factori culturali ai Brașovului.

Înțelegători ai importanței ce trebuie dată teatrului pentru copii, s'au dovedit a fi, deasemenea, d-nii profesori și învățători, cari au însoțit copiii la spectacole, pentru a le putea da, la nevoie, explicațiile necesare și pentru a le putea arăta, în școală, paralela care există între teatru și parte din lecțiile lor, teatrul pentru copii fiind — pentrucă aceasta se urmărește — oglindirea cea mai fidelă a moralei în general, din care să-și tragă, înveselindu-se, foloase.

BILANȚUL DESPĂRȚĂMANTULUI DIN SIBIU

La sfârșitul anului 1934, despărțământul din Sibiu a comunicat, prin presă, un interesant bilanț de activitate, din care reținem și noi următoarele date sugestive.

Despărțământul Sibiu, dorind a fi folositor tuturor instituțiilor cari promovează prin munca lor interesele superioare ale neamului, și în acest an de muncă a sc rodnică și-a ținut de a sa datorie de a se interesa și de a colabora, cu toți factorii chemați la răspândirea culturii și a unui entuziasm sănătos în rândurile oștirii noastre

S'au concentrat toate puterile pentru cristalizarea și formarea sufletului ostășesc din Sibiu, a încercat apoi — și credem că a și reușit — să invioreze sufletul ostășesc prin descrierea și slăvirea trecutului.

„Astra” și-a făcut și anul acesta datoria față de oștire prin ciclul de conferințe ținute la „Cercul subofițerilor”.

Despărțământul județean al „Astreii”, încă de acum doi ani a început cu câteva prelegeri, tatonând terenul pentru o „Universitate populară”, pe seama funcționarilor, a meseriașilor și a altor dornici de cunoștințe folositoare.

Anul trecut a fost a doua etapă: cursurile serale, le-a ținut sistematic în serii bine încheiate, în sala festivă a „Reuniunii culturale a meseriașilor români din Sibiu”.

Succesul a fost atât de mare, încât sala festivă s'a dovedit neincăpătoare pentru afluența publicului. Mulțumită „Academiei teologice Andreiane”, în special bunăvoinței d-lui rector dr. Nic. Colan, s'a obținut sala festivă a acestei instituții, unde „Universitatea populară” a răspândit asistenței 800 volume de lectură potrivită, în mod absolut gratuit.

„Șoimii Carpaților” în toate manifestațiunile lor, s'au afirmat, reușind să convingă publicul de disciplina și spiritul de care este animată această organizație.

Cu ajutorul membrilor, al primăriei și indeosebi cu sprijinul armatei, în frunte cu d. general M. Skeletti, organizația a reușit să amenajeze o pistă de alergări, să aranjeze terenul pentru atletică ușoară, woley-ball și basket-ball, iar la intrare s'a ridicat o poartă în stil românesc.

În acelaș timp s'a început organizarea „Șoimii Carpaților” la sate. Organizația este în continuarea înființării acestor nuclee și nădăjduște ca în cursul anului 1935, să aibă câteva echipe sătești.

Avem bucuria să remarcăm aici că și ceferiștii din orașul nostru s'au bucurat de binefacerile „Astreii” în anul acesta.

În „Căminul C. F. R.” — mulțumită stăruințelor depuse de d. Gh. Apolzan, președintele de onoare al Căminului — s'a ținut un ciclu de 12 conferințe instructive cari au fost încadrate într'un program distractiv: declamări, bucăți muzicale executate de orchestra ceferiștilor, loterie cu premii în cărți, etc.

Atmosfera în care s'au desfășurat aceste conferințe, dragostea și interesul arătat, atât de conferențieri, cât și de publicul participant, au întrecut așteptările.

Munca și activitatea desfășurată de Despărțământul județean din Sibiu este cu atât mai mult vrednică de remarcat, cu cât suma bugetară de care a dispus n'a fost prea mare.

AM PRIMIT LA REDACȚIE :

Cartea satului scoasă de Fundația culturală regală „Principele Carol” (București, 1934):

1. *Cezar Petrescu*, Cei trei regi (cu un desen de Lena Constante).
2. *Mihail Sadoveanu*, Inima noastră (cu desene de Leon Viorescu).
3. *Al. Lascarov-Moldovanu*, Viața creștină înilde (desene de Mac Constantinescu).
4. *V. Voiculescu*, Toate leacurile la îndemână (cu numeroase figuri).
5. *Lucia Filimon Ciulei*, Intre gospodine (cu desene de Aurel Ijuidi).
6. *N. Oancea*, Culegere de coruri (cu un desen de Mac Constantinescu).
7. Joc slânt popular: Vicleimul (cu întregiri și lămuriri de Victor Ion Popa și muzică de G. Breazul).

8. *I. C. Vissarion*, Inviatorul de morți (cu desene de Aurel Ijuidi).

Marcu Beza Ruva, Intre două lumi (cu reproduceri după călători vechi englezi), ed. „Boabe de grâu”, București 1934.

Grigorios Xenopoulos, Stânca roșie (romanul Fotiniei Saudris), din grecește de Anton Mistachide (cu desene de I. Teodorescu-Sion), ed. „Boabe de grâu”, București, 1933.

Lucia Santangelo, Giorgio Coșbuc nella vita e nelle opere, Piccola Biblioteca Romana no. 1. Roma, Ist. per l'Europa orientale 1934.

Anna Colombo, Vita e opere di Ion Luca Caragiale, Piccola Biblioteca Romana, no. 2. Roma, Ist. per l'Europa orientale, 1934.

Tudor Vianu, Pentru idealul clasic al omului, ed. Vremea, București, 1934.

Tudor Vianu, Estetica, ed. Fundațiile Regale, București, 1934.

N. I. Bontaș, Vestigii. Poezii. București, „Cartea Românească”.

M. Eminescu, Călin Nebunul. (Ediția comentată de D. Murășanu). București, Imprimeria C. F. R.

Despărțământul „Astra” Cetatea-Albă. După 10 ani, 1924—1934.

Anișoara Odeanu, Intr'un cămin de domnișoare. Roman. Ed. II. București, „Adevărul”.

Al. Dima, Al. Odobescu. (Publicațiile grupării intelectuale „Thesis”) Sibiu, 1935.

Edouard Schuré, Pitagora. Misterele dela Delfi. In românește de P. Mușoiu. (Bibl. Revistei Ideei) București.

Ioan Massoff, Fard. Roman. (Colecția Rosidor). București, ed. Naționala Ciornei

Cezar Petrescu, Calea Victoriei. Roman. Ed. IV. București, ed. Naționala Ciornei.

Sergiu Dan și Romulus Dianu, Nastratin și timpul său. București, ed. Naționala Ciornei.

REVISTE ȘI ZIARE :

Gândirea (București) Februarie. *Observatorul* (Beiuș) Ianuarie, Februarie. *Moldova Literară* (Rădăuți) Iunie—Decembrie 1934. *Duh* (Arad) Decembrie—Ianuarie. *Cugeț Moldovenesc* (Băiți) Ianuarie—Februarie. *Korunk* (Cluj) Februarie. *Gânduri* (Odorheiu) Februarie. *Frize* (Brașov) Februarie. *Glas Românesc* (Odorheiu) Sibiu. — *Libertatea* (București) Februarie. *Gazeta cărților* (Ploești) Ianuarie—Februarie. *Viața Basarabiei* (Chișinău) Februarie. *Granița* (Satu-Mare). *Timpul* (Cernăuți). *Vremea* (București). *L'Europe Centrale* (Prahă). *Cruciada Românească* (București). *Acțiunea Buzăului*. — *Orientări* (Moinești) Ianuarie. *România dela Mare* (Constanța). *Solia Dreptății* (Orăștie). *Junimea Literară* (Cernăuți) Ianuarie. *Secuimea* (Odorheiu). *Gazeta Cincului* (Gheorgheni). *Grăul Maramureșului* (Sighet). *Prahova* (Ploești) Februarie. *Adevărul Literar și Artistic* (București). *Unirea Poporului* (Blaj). *Progres și Cultură* (Tg.-Mureș) Februarie. *Blajul*, Ianuarie. *Litere* 1 Februarie. *Ideea Națională* (Buzău) 15 Ianuarie 6, și 20 februarie. *Atheneum* (Iași) Anul I. No. 1. *Carpații* (Cluj) 15 Februarie. *Cercetașul dela Granița de vest* (Arad) Ianuarie. *Luminătorul* (București) Februarie—Martie. *Hotarul* (Arad) Ianuarie. *Criterion* (București) Ianuarie—Februarie. *Plaiuri Săcelene* Ianuarie—Februarie. *Erdélyi Szemle* (Cluj) Februarie. *Pagini Literare* (Turda) 15 Februarie. *Lanuri* (Medias) Ianuarie. *Făt frumos* (Suceava) Sept.—Dec. 1934. *Gândirea Economică* (Cernăuți) An. I No. 1. *Săptămâna* (Buzău) 15 Februarie. *Gândul Vremii* (Iași) 15 Februarie. *Viața Românească* (București) Ianuarie.

CUPRINSUL:

N. Buta, Horia. Tălcul unei comemorări.

A. Cotruș, Din ciclul Horia: În munții tăi — Horia, dormi liniștit! — Ah, nu e! — La praznic — Umbra roatei (versuri).

Sextil Pușcariu, Ion Bianu.

Lucian Blaga, Avram Iancu (tabloul VIII).

Ștefan Baciu, Dor de sat românesc — Vânătorul din legendă — Muzică vagă (versuri).

Vasile Băncilă, O carte românească despre Sfânta Tereza din Lisieux.

George Popa, Prințul pornește spre legendă — Scriere în cântec (versuri).

Ion Pillat, Brazda românească văzută de un călător englez.

Ion Chinezu, Poetul lui Horia.

D. Prodan, Din ecourile răscoalei lui Horia în streinătate.

CRONICI

CRONICA LITERARĂ. *Virgil Bogdan*, Henriette Stahl, Steaua Robilor — *Septimiu Bucur*, Cezar Petrescu, Dumineca orbului.

CRONICA IDEILOR. *E. Papu*, P. P. Negulescu, Geneza formelor culturii.

CRONICA ISTORICĂ. *Coriolan Petranu*, Discuții asupra sintezei artei ardelen.

CRONICA ȘTIINȚIFICĂ. *Ion Comșa*, Cu prilejul centenarului nașterii lui Haeckel.

MIȘCAREA CULTURALĂ

CĂRȚI ȘI REVISTE: *Alexandru Ceușianu*, Vremuri de osândă (I. C.) — *Gheorghe I. Brătianu*, File rupte din cartea războiului (Olimpiu Boitoș) — *Revista Institutului Social Banat-Crișana* (E. Armeanca).

BULETINUL ASTREI

O nouă inițativă a Brașovului. — Bilanțul despărțământului din Sibiu.